

Национална академия за
театрално и филмово изкуство
„Кр. Сарафов“

Междинна задача

на тема

„Законодателна, финансова и статистическа рамка на сценичните изкуства“

Учебна дисциплина: „Икономика на културата“

Изготвили:

Студенти от специалност

МСИИ 2024/25

Преподавател:

д-р Диана Андреева-Попйорданова

София

2025

Съдържание:

1. Въведение
2. Законодателна рамка:
 - 2.1 Конституция на Република България (чл. 20, чл. 23, чл. 54)
 - 2.2. Закон за закрила и развитие на културата
 - 2.3. Методика за делегирани бюджети
 - 2.4. ЗАПСП (Закон за авторското право и сродните му права), ЗЮЛНЦ (Закон за юридическите лица с нестопанска цел)
 - 2.5. Закон за Публични финанси - чл. 20
 - 2.6. Методика за субсидиране на частни и неправителствени организации в културния сектор
 - 2.7. Система/методика/РЕГИСТЪР за отчитане на дейността на независимите организации (частни и неправителствени) - единна международна класификация
- 2.8. Аргументация на Министерството на културата за разпределяне на субсидии и бюджетни хипотези - цели, задачи, приоритети, критерии за оценка и определяне на критична точка, външни положителни ефекти за обществото
3. Законодателна рамка от гледна точка на драматично-куклените театри (ДКТ) в България: предизвикателства и възможности за реформа
 - 3.1. Специфично законодателство за ДКТ
 - 3.2. Модел на управление и автономия на ДКТ
 - 3.3. Финансови стимули и меценатство
 - 3.4. Законодателство за дигитализация и авторски права
 - 3.5. Социална политика и достъпност на ДКТ
 - 3.6. Въвеждане на нови технологии в театралните постановки
 - 3.7 Дигитализацията на драматично-куклените театри (ДКТ) в България: законодателни предизвикателства и решения
4. Законодателна рамка на общинските театри в България
 - 4.1. Общи положения
 - 4.2. Основни закони, касаещи дейността на общинските театри
 - 4.3. SWOT анализ на законодателната рамка
 - 4.4. Подзаконови и местни актове
 - 4.5. Финансиране
 - 4.6. Предизвикателства в законодателната рамка
5. Финансова рамка
 - 5.1 Финансова рамка в контекста на музикално-сценичните изкуства
 - 5.2 Финансова рамка от гледна на драматично-куклените театри в България: предизвикателства и възможности за подобрене
 - 5.3 Финансова рамка на Общинските театри в България
 - 5.4 Финансова рамка - Независим сектор на сценични изкуства в България
 - 5.5 Финансова рамка от гледна точка на драматичните театри в България: предизвикателства и възможности за подобрене
6. Подобряване на статистическата рамка на сценичните изкуства в България
 - 6.1 Статистическа рамка от гледна точка на драматично-куклените театри в България: проблеми и решения
 - 6.2 Статистическа рамка на Общинските театри в България
7. Статистическа, финансова и законодателна рамка на държавните опери в България
8. Заключение
9. Използвани източници

1. Въведение

Сценичните изкуства играят ключова роля в културното и икономическото развитие на обществото. Те обхващат театър, опера, балет, съвременен танц и други форми на изпълнителско изкуство. За тяхното успешно функциониране е необходима добре структурирана финансова подкрепа, актуални статистически анализи и стабилна законодателна основа. Този анализ разглежда финансовите инструменти, статистическите показатели и правните норми, които определят рамката на сценичните изкуства.

Относно Музикално-сценичните изкуства - те не са просто форма на забавление, а важен елемент от националната идентичност и културно наследство. Имат потенциал да привличат туристи, да създават работни места и да допринасят за икономическия растеж. Въпреки това често са подценявани и недостатъчно подкрепени, което води до загуба на таланти артисти и затваряне на културни институции. Необходимо е да се промени общественото мнение и да се убедят политиките в значението на тези изкуства за развитието на страната.

Важно е да се разработи национална стратегия за развитие на сценичните изкуства, която да интегрира културни, образователни и икономически политики. Тази стратегия трябва да включва конкретни цели, индикатори и механизми за мониторинг на напредъка. Да се организират кампании за популяризиране на музикално-сценичните изкуства, които да достигнат до широка публика и да повишат интереса към тях. Да се използват социалните медии, телевизията, радиото и други канали за комуникация, за да се представят успешни истории на артисти и културни институции. Да се провеждат образователни програми за деца и младежи, които да ги запознаят с различните видове музикално-сценични изкуства и да ги насърчат да се занимават с тях.

2. Предложение: Законодателна рамка

2.1. Конституция на Република България

Терминът "социална държава" в Преамбюла на Конституцията на Република България изразява намерението за изграждане на държава, която гарантира социална справедливост и защита на своите граждани. Въпреки това, за да бъде една държава реално социална, тя трябва да осигурява комплекс от социални права, като например:

Право на достъпно и качествено образование – Държавата трябва да гарантира безплатно и достъпно образование за всички социални слоеве.

Право на здравеопазване – Социалната държава осигурява достъп до здравни услуги, независимо от икономическия статус на гражданите.

Социално осигуряване и подпомагане – Ефективна система за пенсии, помощи за безработни, социални грижи и подкрепа за уязвими групи.

Защита на труда и справедливо заплащане – Минимална работна заплата, безопасни условия на труд, социални придобивки.

Жилищна политика – Държавни или общински програми за достъпно жилищно настаняване.

Равен достъп до култура и обществен живот – Гарантиране на участие в културни и обществени дейности за всички граждани.

В действителност, България има частични механизми за социална защита, но те често са недостатъчни поради ограничен бюджет, неефективност или лошо управление. Липсата на адекватни социални политики в някои от тези сфери поставя под въпрос реалното изпълнение на концепцията за „социална държава“, въпреки че тя е залегнала като принцип в Конституцията.

Провъзгласяването на България за социална държава в Преамбюла има по-скоро декларативен характер, докато реалното постигане на този статус изисква по-силни социални политики и по-ефективни институционални механизми.

Чл. 20 от Конституцията на Република България предвижда, че държавата трябва да създава условия за балансирано развитие на отделните райони и да подпомага местните органи чрез финансови, кредитни и инвестиционни политики. Въпреки това, в реалността прилагането на този принцип е сериозно ограничено.

Анализ на изпълнението на чл. 20:

- *Регионални неравенства* – Икономическото развитие на България е силно концентрирано в столицата София и няколко големи града (Пловдив, Варна, Бургас), докато Северозападна България и части от Родопите остават слабо развити. Това противоречи на принципа на балансирано развитие.

- *Неравномерно разпределение на инвестициите* – Въпреки европейските фондове, много региони остават без значими инвестиции в инфраструктура, индустрия и публични услуги. Частните инвеститори предпочитат икономически по-активните региони.
- *Недостатъчно финансиране за местните власти* – Общините често разчитат на държавни субсидии, които не винаги са адекватни, а механизмите за местни приходи (данъци, такси) са ограничени. Това води до липса на финансова самостоятелност на много териториални органи.
- *Липса на ефективна децентрализация* – Въпреки че принципът на самоуправление е заложен в Конституцията, централната власт запазва сериозен контрол върху ресурсите, което ограничава възможностите на местните власти да развият регионални политики.
- *Слабо развитие на инфраструктурата* – В много райони липсва модерна пътна, транспортна и дигитална инфраструктура, което ограничава икономическите възможности и води до обезлюдяване на цели региони.

Чл. 20 е по-скоро декларативен, отколкото реално изпълним. България не успява да осигури балансирано развитие поради икономически, политически и административни проблеми. Вместо това, се наблюдава засилване на регионалните диспропорции, което противоречи на духа на този конституционен текст.

Анализ на чл. 23 от Конституцията на Република България:

Член 23 постановява, че държавата създава условия за свободно развитие на науката, образованието и изкуствата и ги подпомага, като също така се грижи за опазване на националното историческо и културно наследство. Въпреки това, реалността показва значителни отклонения от този принцип.

Развитие и финансиране на науката:

- *Недостатъчно финансиране* – Научните изследвания в България получават една от най-ниските публични инвестиции в ЕС, като разходите за наука остават под 1% от БВП (значително под средното за ЕС от над 2%).

- *Изтичане на кадри* – Поради ниските заплати и липсата на модерна изследователска инфраструктура, много учени и висококвалифицирани кадри напускат страната.
- *Европейски програми* – Частично компенсиране чрез програми като „Хоризонт Европа“, но националната подкрепа е недостатъчна.

Образование – свободно развитие или системни проблеми?

- *Ниски заплати на преподаватели и учители* – Въпреки известен ръст, учителите и университетските преподаватели остават сред най-нископлатените в ЕС.
- *Липса на връзка между образованието и пазара на труда* – Образователната система не произвежда достатъчно кадри в стратегически сектори, като инженерство и технологии.
- *Регионални неравенства* – В малките населени места достъпът до качествено образование е ограничен, което задълбочава социалните различия.
- *Дигитализация* – Постепенното въвеждане на технологии в образованието е стъпка в правилната посока.

Изкуства и културно наследство – на заден план?

- *Недостатъчни инвестиции* – Финансирането на културата също е недостатъчно. Държавните субсидии за театри, музеи и художествени проекти не осигуряват устойчиво развитие.
- *Лошо управление на културното наследство* – Много исторически обекти са в лошо състояние, а някои дори са оставени на разруха.
- *Ограничена подкрепа за независими артисти* – Повечето ресурси отиват към държавни институции, а независимите творци имат трудности с достъпа до финансиране.
- *Развитие на фестивали и културни събития* – България има световно признати фестивали, като „София филм фест“ и „Пловдив – Европейска столица на културата 2019“, но тези инициативи често разчитат на външно финансиране.

Чл. 23 поставя високи цели, които на практика не са напълно изпълнени. Науката, образованието и изкуствата не получават достатъчна държавна подкрепа, а културното наследство често е оставено без адекватна грижа. Декларираните принципи са по-скоро пожелателни, отколкото реално приложени.

Анализ на **чл. 54** от Конституцията на Република България

Член 54 гарантира правото на всеки да ползва културни ценности, свободата на творчество и закрилата на интелектуалната собственост. Въпреки това, реалното прилагане на тези принципи е непълно и проблематично.

Достъп до културни ценности – реалност или ограничение?

- *Неравен достъп до култура* – Културните институции са концентрирани в големите градове, докато в по-малките населени места достъпът до театри, музеи и библиотеки е силно ограничен.
- *Недостатъчно финансиране на културни обекти* – Много исторически паметници са занемарени или недостъпни, а държавните инвестиции в тях са ограничени.
- *Дискриминация в културната политика* – Малцинствените общности не винаги получават достатъчна подкрепа за развитие на своята култура.
- *България има богата културна сцена* – Фестивали и инициативи като „Пловдив – Европейска столица на културата 2019“ подпомагат културното развитие.

Свобода на творчество – реална или ограничена?

- *Политически и административен натиск* – В някои случаи държавата или частни интереси ограничават свободата на художествено изразяване чрез цензура или липса на финансиране.
- *Труден достъп до средства* – Независимите артисти рядко получават държавна подкрепа и зависят от частни спонсори или международни фондове.
- *Държавата гарантира основни творчески свободи* – Българското законодателство не ограничава пряко изразяването на творци.

Защита на интелектуалната собственост – колко ефективна е тя?

- *Чести нарушения на авторските права* – Нерегламентираното използване на съдържание в интернет и пиратството са масово явление, което подкопава защитата на творците.
- *Сложни процедури за защита* – Регистрацията и защитата на авторски права в България често са бавни и неефективни.

- *Законова закрила съществува* – България има работеща нормативна уредба за авторското право, съобразена с европейското законодателство.

Член 54 гарантира фундаментални културни и творчески права, но на практика съществуват редица ограничения. Основните проблеми са неравномерният достъп до култура, административните бариери за творците и слабата защита на интелектуалната собственост. Декларативните принципи не винаги са подкрепени с ефективни политики и механизми.

Конституционните принципи за развитие на културата и достъп до нея трябва да бъдат конкретизирани в политики и финансиране за сценичните изкуства. Необходимо е да се създадат механизми за защита на културното наследство и за насърчаване на културното многообразие. Да се гарантира свободата на творчеството и да се подкрепят артистите и културните организации.

Предложения:

- Да се инициира обществен дебат за ролята на културата в социалната държава и да се търсят начини за по-добро прилагане на конституционните принципи в културните политики.
- Да се засили контролът върху изпълнението на чл. 20, като се разработят механизми за измерване на регионалните диспропорции и за насърчаване на инвестициите в културата в по-слабо развитите райони.
- Да се създаде Национален съвет по култура към Министерския съвет, който да следи за спазването на конституционните права в областта на културата и да предлага законодателни промени.
- Да се разработи Национална програма за опазване и развитие на културното наследство, която да включва мерки за реставрация и консервация на исторически сгради и паметници на културата, както и за подкрепа на традиционните занаяти и изкуства.
- Да се създаде Фонд за подкрепа на културното многообразие, който да финансира проекти, насочени към представяне на културите на различните етнически и религиозни групи в България.
- Да се въведат данъчни облекчения за физически и юридически лица, които даряват средства за културни цели.

2.2. Закон за закрила и развитие на културата

- Чл. 2. Основните принципи на националната културна политика са:
1. демократизъм на културната политика, свобода на художественото творчество и недопускане на цензура;
 2. децентрализация в управлението и финансирането на културните дейности;
 3. равнопоставеност на творците и на културните организации;
 4. опазване и обогатяване на културно-историческото наследство, съхраняване на българския книжовен език, традиции и обичаи;
 5. закрила на националната културна идентичност и културата на българските общности в чужбина;
 6. насърчаване на културното многообразие при съхраняване единството на националната култура;
 7. поощряване на културната индустрия и пазара на произведенията на изкуството и стимулиране на продуцентството в областта на културата;
 8. откриване, подпомагане и обучение на млади таланти в областта на културата;
 9. поощряване на дарителството, меценатството и спонсорството в областта на културата;
 10. развитие и усъвършенстване на образованието в областта на изкуствата и културата.

Чл. 20 За утвърждаване на духовните ценности на нацията и общочовешките норми и морал:

1. (изм. - ДВ, бр. 28 от 2005 г., изм. - ДВ, бр. 93 от 2005 г.) министърът на културата и генералните директори на Българското национално радио и Българската национална телевизия сключват всяка година договори за програми и предавания в областта на културата, включително и за телевизионни филми, радио- и телевизионен театър, като в договорите се определят задълженията на Българското национално радио и Българската национална телевизия по създаването, представянето и разпространението на културните ценности с приоритетно присъствие на високохудожествена българска продукция;
2. (изм. - ДВ, бр. 75 от 2002 г., изм. - ДВ, бр. 28 от 2005 г., изм. - ДВ, бр. 93 от 2005 г., изм. - ДВ, бр. 103 от 2005 г., изм. - ДВ, бр. 74 от 2009 г., в сила от 15.09.2009 г., изм. - ДВ, бр. 50 от 2010 г., изм. - ДВ, бр. 68 от 2013 г., в сила от 02.08.2013 г.) министърът на културата, министърът на образованието и науката, министърът на отбраната и министърът на

младежта и спорта внасят всяка година в Министерския съвет културно-образователни програми за децата и младежта, чието финансиране се предвижда в бюджетите на съответните ведомства.

Чл. 2, т. 3 от Закона за закрила и развитие на културата, който засяга равнопоставеността на творците и културните организации, е особено важно за анализиране на текущата ситуация в сценичните изкуства. Ето някои аспекти, които могат да бъдат разгледани критично:

▪ **Равнопоставеност на творците**

Проблеми:

На практика равнопоставеността често не се осъществява напълно. Например, творци от големите градове (като София, Пловдив, Варна) имат по-големи възможности за финансиране и видимост в сравнение с тези от по-малките населени места.

Липсват механизми за подкрепа на маргинализирани групи творци (например от етнически малцинства или с нетрадиционни художествени подходи).

▪ **Равнопоставеност на културните организации**

Проблеми:

На практика държавните и общинските организации (като национални театри, филхармонии) получават по-голяма финансова подкрепа в сравнение с независимите културни организации.

Независимите театри и сценични колективи често се сблъскват с бюрократични пречки и липса на достъп до публични ресурси.

Липсват ясни критерии за разпределение на финансирането, което води до неравенство и потенциална корупция.

Критичен анализ на т. 3

Равнопоставеност

срещу

Реалност:

Въпреки че законът декларира равнопоставеност, на практика тя не винаги се осъществява. Например, големите културни институции (като Националния театър) получават значително повече средства от държавата, докато малките независими театри и сценични групи остават недофинансирани.

Връзка със сценичните изкуства

В сферата на сценичните изкуства равнопоставеността е особено важна, тъй като те са силно зависими от публични и частни субсидии.

Независимите театри и пърформанс групи често са по-иновативни и експериментални, но поради липса на финансиране и подкрепа остават в сянката на големите културни институции.

Заключение

Чл. 2, т. 3 от Закона за закрила и развитие на културата поставя важни принципи, които са основа за развитието на културата в България. Въпреки това, на практика тези принципи не винаги се осъществяват напълно, особено в сферата на сценичните изкуства. За да се постигне истинска равнопоставеност, е необходимо да се въведат конкретни мерки и механизми, които да гарантират справедливо разпределение на ресурсите и подкрепа за всички творци и културни организации.

Чл. 20 от Закона за закрила и развитие на културата

Критичен анализ:

Относно алинея 1:

Проблемни аспекти:

Липсва конкретика относно минималния обем българска продукция

Не са посочени срокове за сключване на договорите

Няма механизъм за контрол на изпълнението

Липсват критерии за оценка на "високохудожествена" продукция

Относно алинея 2:

Проблемни аспекти:

Липсва координационен механизъм между министерствата

Няма изисквания за минимално финансиране

Не са определени срокове за внасяне на програмите

Липсва механизъм за оценка на ефективността

Предложения за подобрене:

Допълване на алинея 1: Въвеждане на минимални квоти за българска продукция
Определяне на конкретни срокове за сключване на договорите
Създаване на независима комисия за оценка на художествената стойност
Въвеждане на механизъм за мониторинг и отчетност

Допълване на алинея 2: Създаване на междуведомствен координационен съвет
Определяне на минимален процент от бюджета за културно-образователни програми
Въвеждане на срокове за представяне и одобрение на програмите
Създаване на система за оценка на въздействието
Включване на дигитални и онлайн формати.

Анализ на **ЗЗРК (Закон за закрила и развитие на културата)**: Законът определя основните принципи на националната културна политика, но не обхваща специфичните нужди на сценичните изкуства. Чл. 2, т. 3, за равнопоставеността на творците и културните организации, не винаги се осъществява напълно. Законът трябва да бъде актуализиран, за да отговаря на съвременните предизвикателства и да подкрепя развитието на културния сектор. Необходимо е да се създадат условия за устойчиво финансиране на културните институции и за насърчаване на публично-частното партньорство. Да се гарантира прозрачност и обективност при разпределението на средствата за култура.

Предложения:

- Да се преразгледа ЗЗРК с цел включване на специфични разпоредби за сценичните изкуства, отчитащи техния комплексен характер и нужда от специализирано финансиране.
- Да се разработят ясни критерии за оценка на проектите и дейностите в областта на сценичните изкуства, които да гарантират прозрачност и обективност при разпределението на средствата.
- Да се създадат механизми за подкрепа на маргинализирани групи творци и културни организации, като се насърчава културното многообразие и се осигурява достъп до финансиране за всички.
- Да се създаде Национален съвет за култура, който да бъде консултативен орган към Министерството на културата и да включва представители на културните организации, артистите, експертите и обществеността.

- Да се разработи Национална стратегия за развитие на културата до 2030 г., която да определя приоритетите и целите на културната политика на страната.
- Да се въведат механизми за оценка на въздействието на културните политики и програми.

Липсата на специализиран закон за сценичните изкуства води до неадекватно регулиране на сектора и създава несигурност за артистите и организациите. Използването на само три члена от ЗЗРК не е достатъчно за решаване на специфичните проблеми на сценичните изкуства, като финансиране, авторски права, трудови отношения и професионални стандарти.

Предложения:

- Разработване и приемане на Закон за Сценичните изкуства: Законът трябва да определя основните принципи на държавната политика в областта на сценичните изкуства, да регулира финансирането, да защитава авторските права, да определя професионалните стандарти и да гарантира правата на артистите.
- Създаване на Национален съвет за Сценични изкуства: Съветът трябва да бъде консултативен орган към Министерството на културата и да включва представители на всички заинтересовани страни (артисти, организации, експерти, публика).
- Разработване на Национална стратегия за развитие на Сценичните изкуства: Стратегията трябва да определя дългосрочните цели и приоритети на държавната политика в областта на сценичните изкуства и да включва конкретни мерки за тяхното постигане.

2.3 Методика за делегирани бюджети

Анализ: Целта на методиката е да установи ясни принципи и процедури за делегиране на средства за сценични изкуства, осигурявайки финансова стабилност и устойчиво развитие. Тя трябва да се прилага за всички държавни и общински културни институции в сферата на сценичните изкуства. Методиката трябва да бъде адаптирана към специфичните нужди на музикално-сценичните институти, като се отчита техният мащаб,

сложност и значение за културния живот. Необходимо е да се създадат стимули за повишаване на ефективността и качеството на работа на тези институции. Да се гарантира финансова стабилност и предвидимост, за да могат те да планират своите дейности и да развиват своите програми.

- Предложения:
- Да се разработи отделна методика за делегирани бюджети за музикално-сценичните институти, която да отчита техните специфични нужди и да ги стимулира да повишават своята ефективност и качество.
- Да се въведат критерии за оценка на работата на музикално-сценичните институти, които да отчитат техния принос към културния живот, тяхната популярност сред публиката и тяхната финансова устойчивост.
- Да се създаде Фонд за подкрепа на иновативни проекти в областта на музикално-сценичните изкуства, който да финансира експериментални постановки, нови форми на изразяване и съвременни технологии.
- Да се разшири обхватът на методиката, като се включат и частни и неправителствени организации в сценичните изкуства.
- Да се създаде отделна формула за финансиране на независимите организации, която да отчита техните специфични нужди и да насърчава иновативността и експериментаторството.
- Да се прилага интегрирана система за отчитане и оценка на ефекта от субсидирането, като се установят критерии за социално въздействие, културна стойност и ефективност на разходите.

2.4 ЗАПСП (Закон за авторското право и сродните му права), ЗЮЛНЦ (Закон за юридическите лица с нестопанска цел):

Анализ: Тези закони са важни за регулиране на дейността на културните организации и защита на авторските права, но не са достатъчни за решаване на всички проблеми в сектора.

Тези закони не са достатъчни за защита на правата и интересите на артистите и организациите в музикално-сценичния сектор.

Предложения:

- Да се засили контролът върху спазването на авторските права в областта на сценичните изкуства, като се предприемат мерки срещу пиратството и нерегламентираното използване на произведения.
- Да се опростят процедурите за регистрация и защита на авторски права, като се намали административната тежест за творците.
- Да се насърчава създаването на организации за колективно управление на авторски права в областта на сценичните изкуства, които да представляват интересите на творците и да събират възнаграждения за използването на техните произведения.
- Да се търсят начини за засилване на защитата на авторските и сродните права в сектора.

2.5 Закон за Публични финанси - чл. 20 - принципи:

Анализ: Законът определя принципите за управление на публичните финанси, но не гарантира достатъчно прозрачност и ефективност при разпределението на средствата за култура.

- Принципите за прозрачност и ефективност не винаги се спазват при разпределението на средствата за музикално-сценични изкуства.
- Законът трябва да бъде прилаган в съответствие с принципите на прозрачност, отчетност и ефективност. Необходимо е да се гарантира, че средствата за култура се разходват по най-добрия начин и че се постигат желаните резултати. Да се въведат механизми за контрол върху разходването на средствата и за оценка на въздействието на културните политики и програми.

Предложения:

- Да се публикува подробна информация за разпределението на средствата за култура, включително критериите за оценка на проектите и обосновките за взетите решения.
- Да се засили контролът върху усвояването на средствата, като се извършват редовни одити и проверки на културните организации.

- Да се въведат механизми за участие на обществеността в процеса на разпределение на средствата, като се организират обществени обсъждания и се приемат становища на експерти и заинтересовани страни.
- Да се засили контролът върху разпределението и усвояването на средствата.

Стратегия България 2030:

Анализ от гледна точка на музикално-сценичните изкуства: Ако стратегията не включва ясни цели и мерки за развитие на музикално-сценичните изкуства, те ще останат на заден план.

Стратегията трябва да включва ясни цели и мерки за развитие на културата, но е важно да се гарантира, че сценичните изкуства са приоритет и да бъдат сегментирани по различните жанрове, типове сценични изкуства.

Трябва да отчита значението на културата за развитието на страната и да включва конкретни цели и мерки за подкрепа на културния сектор. Необходимо е да се гарантира, че културата е приоритет в националните политики и че се отделят достатъчно ресурси за нейното развитие. Да се насърчава културното многообразие и да се подкрепят артистите и културните организации.

Предложение:

- Да се лобира за включване на конкретни цели и индикатори за развитие на сценичните изкуства в Стратегия България 2030, като се отчитат техните специфични нужди и потенциал за икономически растеж.
- Да се разработят регионални стратегии за развитие на културата, които да отчитат местните особености и да насърчават участието на общините в културния живот.

Липси в музикално-сценичните изкуства:

Равнопоставеност между секторите (държавен, общински и неправителствен) - финансова автономност на отделните сектори:

Анализ:

- Съществува значителен дисбаланс във финансирането и достъпа до ресурси между държавните, общинските и неправителствените организации в музикално-сценичните изкуства. Държавните и общинските институции често

имат гарантирано финансиране и достъп до инфраструктура, докато неправителствените организации (НПО) зависят от проектно финансиране и спонсорства, което ги поставя в несигурна позиция. Липсата на финансова автономност ограничава възможностите на НПО за дългосрочно планиране, развитие на капацитет и иновации.

Предложения:

- Разработване на механизми за осигуряване на базова финансова подкрепа за НПО: Създаване на фондове или програми, които да предоставят годишно финансиране на НПО, отговарящи на определени критерии за качество и обществена значимост.
- Въвеждане на данъчни облекчения за дарения към културни организации: Това ще стимулира частния сектор да инвестира в култура и ще осигури допълнителни средства за НПО.
- Осигуряване на равен достъп до инфраструктура: Държавните и общинските институции да предоставят възможност на НПО да използват техните зали и сцени при преференциални условия.
- Разработване на програми за обучение и консултиране на НПО: Предоставяне на безплатни обучения и консултации по теми като финансов мениджмънт, набиране на средства, маркетинг и комуникации.
- Създаване на мрежа от културни центрове и резиденции: Осигуряване на пространства за работа, репетиции и представяне на продукция на НПО.

2.6 Методика за субсидиране на частни и неправителствени организации в културния сектор:

Анализ:

Липсата на ясна и прозрачна методика за субсидиране на частни и неправителствени организации в културния сектор води до субективизъм, корупция и неефективно разходване на публични средства. Необходимо е да се създаде методика, която да гарантира обективност, прозрачност и отчетност при разпределението на средствата.

Предложения:

- Разработване на методика за субсидиране, основана на обективни критерии: Критериите трябва да отчитат качеството на проектите, тяхната обществена

значимост, тяхната финансова устойчивост и тяхното въздействие върху културния живот.

- Създаване на независима комисия за оценка на проектите: Комисията трябва да включва експерти в областта на културата, които да оценяват проектите въз основа на обективните критерии.
- Публикуване на резултатите от конкурсите за субсидии: Резултатите трябва да бъдат публикувани на интернет страницата на Министерството на културата и да включват информация за оценката на всеки проект и обосновката за взетото решение.
- Въвеждане на механизми за контрол върху усвояването на средствата: Министерството на културата трябва да извършва редовни проверки на организациите, получили субсидии, за да се увери, че средствата са разходвани по предназначение.

2.7 Система/методика/РЕГИСТЪР за отчитане на дейността на независимите организации (частни и неправителствени) - единна международна класификация:

Анализ:

Липсата на система за отчитане на дейността на независимите организации затруднява анализа на сектора и планирането на политиките. Необходимо е да се създаде регистър на независимите организации и да се разработи методика за отчитане на тяхната дейност, която да е съвместима с международните стандарти.

Предложения:

- Създаване на регистър на независимите организации: Регистърът трябва да съдържа информация за наименованието, адреса, правната форма, дейността и финансовото състояние на организациите.
- Разработване на методика за отчитане на дейността: Методиката трябва да определя каква информация трябва да се събира и как да се анализира.
- Въвеждане на единна международна класификация: Класификацията трябва да е съвместима с международните стандарти и да позволява сравнение на данните с други страни.

- Създаване на онлайн платформа за отчитане на дейността: Платформата трябва да е лесна за използване и да позволява на организациите да отчитат своята дейност онлайн.

2.8 Аргументация на Министерството на културата за разпределяне на субсидии и бюджетни хипотези - цели, задачи, приоритети, критерии за оценка и определяне на критична точка, външни положителни ефекти за обществото:

Анализ:

- Често липсва ясна и публична аргументация за разпределението на субсидиите и бюджетните средства от Министерството на културата. Това създава съмнения за субективизъм и непрозрачност.
- Необходимо е Министерството на културата да публикува ясни цели, задачи, приоритети и критерии за оценка, както и да обяснява как се определя критичната точка за финансиране на даден проект или организация.

Предложения:

- Публикуване на ясни цели, задачи и приоритети: Министерството на културата трябва да публикува на своята интернет страница ясни цели, задачи и приоритети за всяка година, както и да обяснява как те са свързани с националната стратегия за развитие на културата.
- Публикуване на критерии за оценка: Министерството на културата трябва да публикува ясни критерии за оценка на проектите и организациите, кандидатстващи за субсидии, както и да обяснява как се определя тежестта на всеки критерий.
- Обясняване на начина на определяне на критичната точка: Министерството на културата трябва да обяснява как се определя критичната точка за финансиране на даден проект или организация, т.е. какъв е минималният брой точки, които трябва да събере един проект, за да получи финансиране.
- Оценка на външните положителни ефекти за обществото: Министерството на културата трябва да отчита външните положителни ефекти за обществото, които даден проект или организация може да има, като например създаване на работни места, привличане на туристи, пови

Като заключение на по-горе описаното: Трябва да има равнопоставеност между секторите:

Независимите музикално-сценични формации са в неравностойно положение спрямо държавните и общинските институти.

Предложение: Да се създадат механизми за подкрепа на независимите формации.

3. Законодателна рамка от гледна точка на драматично-куклените театри (ДКТ) в България: предизвикателства и възможности за реформа

Драматично-куклените театри (ДКТ) в България функционират в рамките на националната културна политика, но срещат редица законодателни предизвикателства, свързани с тяхното финансиране, автономия, управление и интеграция в съвременната културна среда.

Ето, някои ключови аспекти, които могат да бъдат подобрени чрез законодателни реформи:

3.1. Специфично законодателство за ДКТ

Проблем: ДКТ попадат в обхвата на общото законодателство за сценичните изкуства, но не отразяват спецификата на смесения характер на тези институции.

Решения:

- Изготвяне на **специфичен законов статут** за ДКТ, който да отчита тяхната двустранна функция – като драматични и като куклени театри.
- Промени в **Закона за закрила и развитие на културата**, които да дефинират ДКТ като отделна категория културни институции.
- Включване на **задължителни механизми за съфинансиране** от държавата, общините и частния сектор, които да гарантират стабилността на тези театри.

3.2. Модел на управление и автономия на ДКТ

Проблем: Директорите на държавните театри се избират чрез конкурси, но няма яснота за критериите за оценка на тяхната работа. Освен това липсва достатъчна автономия в управлението.

Решения:

- **Реформа в конкурсите за директори на ДКТ** – въвеждане на ясни критерии за оценка, включително зрителски интерес, финансови резултати и иновации.
- **Повече автономия за директорите** – възможност за самостоятелно управление на бюджетите, сключване на договори със спонсори и избор на репертоар без административни ограничения.
- Въвеждане на **механизъм за отчетност**, при който директорите на ДКТ представят публични годишни отчети, достъпни за зрителите и финансиращите органи.

Очакван резултат: По-прозрачни конкурси и по-голяма независимост на театрите.

3.3. Финансови стимули и меценатство

Проблем: Държавната субсидия често не е достатъчна, а законовите стимули за частно финансиране са слаби.

Решения:

- Въвеждане на **по-големи данъчни облекчения за спонсори и меценати** на ДКТ.
- Създаване на **специален фонд за развитие на ДКТ**, който да се финансира от държавата, но и от частни дарения и европейски програми.
- Насърчаване на **публично-частни партньорства (ПЧП)** – възможност частни компании да инвестират в театри срещу рекламни и други културни облаги.

3.4. Законодателство за дигитализация и авторски права

Проблем: Законът за авторското право не е напълно адаптиран към дигиталното разпространение на театрални спектакли.

Решения:

- Изготвяне на специален режим за **онлайн стрийминг и дигитално разпространение** на театрални постановки.
- Създаване на **държавна платформа за дигитален театър**, която да обединява ДКТ и да предоставя съдържание онлайн.
- Въвеждане на **специфични защити на авторските права** за постановки, адаптирани за онлайн формати.

3.5. Социална политика и достъпност на ДКТ

Проблем: Липсва законодателна рамка за гарантиране на достъп до сценичните изкуства за уязвими групи.

Решения:

- Въвеждане на **закон за културната достъпност**, който да изисква от ДКТ да осигуряват представления за хора с увреждания и социално слаби групи.
- Държавна субсидия за **специални образователни програми и намалени билети** за ученици и пенсионери.
- Разработване на **театрални проекти за социална интеграция**, които да се финансират от държавата и ЕС.

Очакван резултат: По-широк достъп до театралното изкуство и засилена социална функция на ДКТ.

3.6. Въвеждане на нови технологии в театралните постановки

Проблем: В България липсват законови стимули за използване на нови технологии в театралната продукция.

Решения:

- Разработване на **правна рамка за използване на виртуална (VR) и добавена реалност (AR)** в театъра, която да гарантира авторските права и сигурността на дигиталното съдържание.
- Въвеждане на **държавна подкрепа за интерактивни и мултимедийни театрални проекти**, които използват дигитални технологии.
- Създаване на **образователни програми** за театрални специалисти, които искат да използват дигитални технологии в своите продукции.

Очакван резултат: По-иновативен театър, привличащ нови публики.

3.7 Дигитализацията на драматично-куклените театри (ДКТ) в България: законодателни предизвикателства и решения

Дигитализацията на театралните изкуства е ключов фактор за тяхното развитие, конкурентност и разширяване на аудиторията. В България обаче липсва ясна законова рамка, която да регулира онлайн разпространението на театрални спектакли, авторските права и финансирането на дигитални театрални проекти.

Някои от проблемите, които среща дигитализацията на ДКТ и как могат да се решат чрез законодателни промени:

1. Липса на законова рамка за онлайн разпространение на театър:

Проблем: В момента българското законодателство не урежда специфично дигиталното разпространение на театрални постановки, което затруднява онлайн излъчването на спектакли.

Решения:

- Актуализация на **Закона за авторското право и сродните му права (ЗАПСП)**, за да включва специфични регулации за **стриймिंग на театрални представления**.
- Въвеждане на **лицензионен режим** за театри, които искат да предлагат своите постановки онлайн, за да се гарантират правата на творците.
- Изграждане на **национална онлайн платформа за театър**, подкрепена от Министерството на културата, където да се качват представления с ясни авторско-правни условия.

Очакван резултат: Лесен достъп до онлайн театър при спазване на авторските права.

2. Авторски права и защита на дигиталното съдържание

Проблем: Няма ясно регламентиран начин за защита на авторските права при дигиталното разпространение на театрални постановки.

Решения:

- Въвеждане на **специализирани лицензи** за дигитално излъчване на театрални постановки.

- Използване на **блокчейн технологии** за регистриране на авторските права на всяка продукция и проследяване на нейното използване онлайн.
- Въвеждане на механизъм за **разпределение на приходите** от онлайн представления между авторите, режисьорите, актьорите и другите участници в продукцията.

Очакван резултат: По-добра защита на авторските права и справедливо разпределение на приходите.

3. Финансиране на дигитализацията в театъра

Проблем: В момента няма държавна политика за субсидиране на дигитализацията в сценичните изкуства.

Решения:

- Създаване на **държавен фонд за дигитализация на сценичните изкуства**, който да финансира:
 - ✓ Запис и дигитално разпространение на спектакли.
 - ✓ Разработване на VR/AR проекти за театър.
 - ✓ Създаване на дигитални архиви на театралното изкуство.
- Включване на **драматично-куклените театри в национални и европейски програми** за дигитализация на културното наследство.
- Въвеждане на **данъчни облекчения за театри, които инвестират в дигитализация** и онлайн разпространение.

Очакван резултат: По-голямо финансиране за модернизация на театралния сектор.

4. Въвеждане на нови технологии в театралните постановки

Проблем: В България липсват законови стимули за използване на нови технологии в театралната продукция.

Решения:

- Разработване на **правна рамка за използване на виртуална (VR) и добавена реалност (AR)** в театъра, която да гарантира авторските права и сигурността на дигиталното съдържание.
- Въвеждане на **държавна подкрепа за интерактивни и мултимедийни театрални проекти**, които използват дигитални технологии.
- Създаване на **образователни програми** за театрални специалисти, които искат да използват дигитални технологии в своите продукции.

Очакван резултат: По-иновативен театър, привличащ нови публики.

В заключение може да се каже, че за да се гарантират авторските права при дигитализацията на театъра, са необходими следните законодателни реформи:

- ✓ **Изменение на ЗАПСП**, за да включва дигиталното театрално съдържание.
- ✓ **Ясно разпределение на приходите от онлайн излъчвания** между театри, автори и актьори.
- ✓ **Механизми за защита срещу пиратство** и нелегално разпространение на спектакли.
- ✓ **Регулации за VR/AR театър**, които защитават правата на творците в интерактивни театрални преживявания.

4. Законодателна рамка на общинските театри в България

4.1. Общи положения

Общинските театри са културни институции, създавани и поддържани от органите на местното самоуправление. Те представляват юридически лица на бюджетна издръжка, които развиват сценични изкуства на регионално и местно равнище. Правната рамка, в която те функционират, се състои от закони, подзаконовни актове и общински наредби, уреждащи както тяхното създаване и управление, така и финансирането им.

4.2. Основни закони, касаещи дейността на общинските театри

4.2.1. Българска конституция.

Чл. 20. Държавата създава условия за балансирано развитие на отделните райони на страната и подпомага териториалните органи и дейности чрез финансовата, кредитната и инвестиционната политика.

Тук не толкова държавата, колкото волята на общините да издържат общински театри. Няма как да се планира равномерно разпределение на общинските театри в страната. Докато в Югозападния регион има 7 общински театъра в Северен централен и Североизточен няма нито един. Може да се каже, че Чл.20 не се отнася за Общинските театри.

Чл. 23. (Изм. и доп. - ДВ, бр. 106 от 2023 г., изм. с РКС № 13 от 2024 г. - ДВ, бр. 66 от 2024 г.) Държавата създава условия за свободно развитие на науката, образованието и изкуствата и ги подпомага. Тя се грижи за опазване на националното историческо и културно наследство.

Този член от закона важи частично за общинските театри, защото изцяло общините си финансират театрите т.е. бюджетната издръжка е към общините, но можем да приемем, че тези театри се развиват свободно.

Чл.54. (1) Всеки има право да се ползва от националните и общочовешките културни ценности, както и да развива своята култура в съответствие с етническата си принадлежност, което се признава и гарантира от закона.

(2) Свободата на художественото, научното и техническото творчество се признава и гарантира от закона.

(3) Изобретателските, авторските и сродните на тях права се закрилят от закона.

Може да се каже, че този член важи с пълна сила както за държавните така и за общинските театри.

4.2.2. Закон за закрила и развитие на културата (ЗЗРК)

Чл.2. Основни принципи на националната политика са:

3. равнопоставеност на творците и на културните организации;

Тук искам да кажа, че няма никаква равнопоставеност между общински и държавни театри. С въвеждане на методиката за делегираните бюджети, държавните театри са облагодетелствани, защото получават между 3 и 4 пъти повече приходи от билети в сравнение с общинските. /Във финансовата рамка ще наблегна на този въпрос/

Чл. 18. (1) Общините формират и реализират своята политика за закрила и развитие на културата, като съчетават принципите на националната културна политика с местните условия и традиции.

(2) Общинският съвет приема решения за:

1. финансиране на общинските културни институти от общинските бюджети;

2. определяне на стимулиращи за развитието на културните организации в общината размери на местните данъци и такси;

- В чл. 3 (2) се посочва, че културните организации могат да бъдат държавни, общински и частни.
- Общинските театри попадат в категорията на културни институти, които имат публична мисия.
- Законът позволява общините да създават и финансират културни организации съобразно собствените си приоритети.
- Определя понятието „културен институт“ и регламентира принципите на функциониране на културните институции.
- Подчертава автономността на културните организации по отношение на художествената им дейност.
- Отчита ролята на местната власт за развитието на културната инфраструктура и сценичните изкуства.

4.2.3. Закон за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА)

- Възлага на общинските съвети правомощието да създават, преобразуват и закриват културни институти.
- Кметът организира изпълнението на решенията на Общинския съвет, включително тези, свързани с културната дейност.
- Чл. 21 и чл. 44 са особено важни за управлението на общински културни институции.

4.2.4. Закон за публичните финанси (ЗПФ)

- Общинските театри са **второстепенни разпоредители с бюджет** към общината

- Средствата за тяхната дейност се планират и отпускат от общинския бюджет
- Те са обект на финансов контрол и отчетност, както всяка друга бюджетна структура.

4.2.5. Закон за нормативните актове

- Регламентира правото на общините да приемат вътрешни нормативни документи, с които да уреждат устройството и дейността на културните институции на местно ниво.

4.3. SWOT анализ на законодателната рамка

Силни страни:

- Съществува стабилна обща правна база – ЗЗРК, ЗМСМА, ЗПФ;
- Общините имат автономия да създават и управляват културни институции;
- Има възможност за издаване на вътрешни правила, програми и наредби.

Слаби страни:

- Липсва специфичен закон или подзаконова наредба, регулираща конкретно общинските театри;
- Неравномерно прилагане на законодателството в различните общини;
- Ограничени възможности за участие в национални програми за финансиране.

Възможности:

- Приемане на национална стратегия или стандарти за общинските културни институции;
- Съвързване на общинските театри със Закона за културното наследство и други стратегически документи;
- Инициативи за нормативни промени с фокус върху децентрализацията на културата.

Заплахи:

- Централизация на културната политика и negliжиране на местните инициативи;
- Възможност за закриване или редуциране на дейността поради липса на правна защита;
- Липса на институционална воля за законодателно усъвършенстване

4.4. Подзаконови и местни актове

Статут на общинския театър (Правилник за устройството и дейността)

Всеки общински театър функционира въз основа на индивидуален **Правилник за устройството и дейността (ПУД)**, който се приема от съответния Общински съвет. Този правилник има статут на вътрешен нормативен акт и урежда основните организационни, административни и финансови параметри на институцията. ПУД определя:

- юридическия статут на театъра (напр. общински културен институт);
- предмета на дейност и основните цели;

- структурата на управление и длъжностите;
- функциите и правомощията на директора;
- източниците на финансиране и механизмите за отчетност;
- начина на взаимодействие с общината и външни партньори.

Правилникът трябва да бъде съобразен със Закона за нормативните актове и да не противоречи на законите от по-висока степен като ЗЗРК, ЗМСМА и ЗПФ.

- **Правилници за устройството и дейността на конкретния театър**, приети от общинския съвет
- **Общински програми за култура**, които поставят цели и приоритети за даден период
- **Наредби за финансиране на културни дейности**, включително конкурсно финансиране
- **Стратегии за културно развитие**, когато такива съществуват на местно равнище

4.5. Финансиране

Роля на чл. 36 от ЗЗРК – Общински фонд „Култура“

В практиката на местното самоуправление чл. 36 от Закона за закрила и развитие на културата е един от онези текстове, които отварят реална възможност за по-гъвкаво подпомагане на културните институции. Той дава право на Общинския съвет да създаде **общински фонд „Култура“**, като самата община определя правилата за неговото управление.

Фондът може да се захранва от различни източници – целеви средства по проекти, дарения, спонсорства, дори и лихви от банкови сметки. Най-важното обаче е, че той позволява финансиране не само на текущи разходи, а и на инициативи, свързани с културни прояви, събития, проекти и подкрепа за млади творци.

От гледна точка на общинските театри, това е възможност, която не бива да се пренебрегва. Стига да има активна културна политика и инициативност от страна на ръководството, чрез фонда може да се финансират постановки, фестивални участия, нови формати и дори дейности, насочени към работа с публиките.

Моят извод е, че чл. 36 не просто позволява съществуването на фонд „Култура“, а по-скоро създава поле за инициативност и нови подходи в управлението на културната дейност на местно ниво. При добра комуникация с общината, общинските театри могат да използват този инструмент като своеобразна иновационна рамка.

Член 36 от Закона за закрила и развитие на културата предвижда създаването на **общински фонд „Култура“** с решение на Общинския съвет. Този фонд може да бъде допълнителен инструмент за финансиране на общинския театър, наред с основното му субсидиране от общинския бюджет. Средствата във фонда могат да постъпват от дарения, проекти, спонсорства, лихви и други източници, определени от общината.

Те могат да бъдат използвани за:

- финансиране на конкретни културни проекти и програми;

- подпомагане на културни прояви и фестивали;
- съвместни инициативи с други институции и частни партньори;
- подкрепа за млади творци и любителско изкуство.

Включването на общинските театри в този механизъм създава възможности за:

- по-голяма финансова гъвкавост;
- реализация на иновативни идеи извън базовата субсидия;
- стимулиране на проектно-ориентирано мислене в управлението на театъра.

Общинските театри се финансират **изключително от бюджетите на общините**, формирани от:

- Местни данъци (данък сгради, МПС, при придобиване на имущество и др.)
- Местни такси (такса смет, административни услуги и др.)
- Други собствени приходи на общината

За разлика от държавните театри, **общинските театри не получават дотации върху продаден билет**, което ги поставя в по-неблагоприятна финансова позиция. Това ограничава възможностите им за стимулиране на зрителския интерес чрез приходи и бонус механизми.

4.6. Предизвикателства в законодателната рамка

- **Липса на единен национален стандарт за финансиране на общинските културни институти**, което води до сериозни различия между отделните общини
- **Няма конкретен нормативен акт, уреждащ изрично статута на общинските театри** – те се третират като част от общата група „културни институти“
- **Ограничена възможност за участие в национални програми**, насочени главно към държавни структури
- **Недостатъчно развитие на публично-частното партньорство** в културната сфера

Заклучение: Законодателната рамка на общинските театри в България се базира на съществуващото законодателство за културата, публичните финанси и местното самоуправление. Макар да съществуват ясни механизми за създаване и финансиране на такива институции, отсъствието на специфична регламентация за общинските театри води до различия в политиките и възможностите между общините. Необходимо е надграждане на рамката чрез нормативно уточняване на статута, механизми за стимулиране на собствените приходи и достъп до програми за подкрепа на местната култура.

5. Финансова рамка

5.1 Примерен модел на Методика за делегирани бюджети на Република България

Цел на методиката:

Да се установят ясни принципи и процедури за делегиране на средства за сценични изкуства в България, осигурявайки финансовата стабилност и устойчивото развитие на театри, опери, балети и други културни институции.

Обхват:

Методиката се прилага за всички държавни и общински културни институции в сферата на сценичните изкуства, като театри, оперни и балетни театри, културни центрове и др.

Принципи на делегиране:

Принципите на ефективност, прозрачност и отчетност в разпределянето на бюджетните средства към съответните институции.

3.2 Определение на делегираните бюджети за сценични изкуства

Делегиран бюджет:

Дефиниция на делегирания бюджет за културни институции в сферата на сценичните изкуства, включително и разходите за заплати, режийни разходи, закупуване на материали, реализация на продукции и др.

Основни разходни категории:

Заплати на артистите и служителите, продуктивни разходи (сценични постановки, костюми, декори), рекламни разходи, операционни разходи и капиталови разходи за модернизация и поддръжка на сградите.

3.3. Процес на делегиране на бюджета

Идентифициране на институциите: Установяване кои театри и културни институции са допустими за делегиране на бюджетни средства.

Определяне на размер на бюджета:

- Критерии за определяне на размера на бюджета: популярност на институцията, аудитория и посещаемост, значение за културната идентичност и националното наследство.
- Разпределяне на средства на база специфични нужди за всяка институция (например, по време на големи постановки или международни проекти).

Процедура за разглеждане и одобрение на бюджета:

Подава се проект за бюджет от съответните културни институции, който се разглежда и одобрява от Министерство на културата и други компетентни органи. Също така се включват планове за финансово управление и ефективност на разходите.

3.4. Мониторинг и отчетност

Мониторинг на разходите: Система за следене на разходите в реално време чрез отчетност, регулярни ревизии и проверки от независими органи.

Изисквания за отчетност: Институциите са задължени да подават периодични отчети за използваните средства, които трябва да бъдат публично достъпни. Тези отчети включват детайлна информация за разходите, приходите и балансите.

Одит и контрол: Редовни одити и проверки, за да се осигури, че средствата се изразходват ефективно и съобразно изискванията на методиката.

3.5. Използване на делегираните бюджети

Процес на разходване: Разходването на средства трябва да се осъществява в рамките на утвърдения бюджет и съгласно планираните цели. Възможността за преизползване или трансформиране на средства, ако се наложи.

Проектни финансираня: Ако дадена институция стартира нов проект или постановка, част от бюджета може да бъде пренасочена към тази инициатива, като това трябва да бъде предварително одобрено.

Делегиране на средства за нови постановки: Особеностите на делегирането на средства за конкретни театрални, оперни или балетни продукции (планиране на бюджета, разходи за реквизит, декори, костюми, разходи за репетиции и премиери).

3.6. Корекции и допълнения

Корекции на бюджета: В случай на неочаквани разходи или промени в обстоятелствата, институциите могат да подадат искане за увеличение на бюджета или преразпределяне на средства.

Допълнителни средства: Възможности за получаване на допълнителни средства за специфични проекти или дейности, които са извън обичайния годишен план (например международни турнета, фестивали, специални събития).

3.7. Обобщение и заключение

Цел на методиката: Потвърдете важността на методиката в създаването на стабилна основа за културните институции в България и тяхната устойчивост в икономически и културни планове.

Препоръки: Препоръки за подобряване на процеса на делегиране на бюджета, например чрез включване на допълнителни механизми за оценка на социалния и културен ефект от проектите.

Тази методика е базирана на принципите за прозрачно разпределение на средствата, като се вземат под внимание специфичните нужди и особености на сценичните изкуства.

ФИНАНСИРАНЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ КУЛТУРНИ ИНСТИТУТИ В ОБЛАСТТА НА СЦЕНИЧНИТЕ ИЗКУСТВА - ЗЗРК

- Чл. 23а. (Нов - ДВ, бр. 102 от 2012 г., в сила от 01.01.2013 г.) (1) Средствата от държавния бюджет за държавните културни институции и сценичните изкуства в областта на сценичните изкуства в системата на Министерството на културата, включват средства за:
 - 1. осъществяване на дейности в областта на сценичните изкуства;
 - 2. реализиране на творчески проекти, финансирани от Министерството на културата на конкурсен принцип.
- (2) Министерът на културата утвърждава методика (формули) за разпределение на средствата по ал. 1, т. 1. Утвърдените формули се прилагат от началото на бюджетната година и може да бъдат променени при изменение на бюджета на Министерството на културата.
- (3) Формулите по ал. 2 се състоят от:
 - 1. (изм. - ДВ, бр. 100 от 2019 г., в сила от 01.01.2020 г., изм. - ДВ, бр. 70 от 2024 г. [*]) базов компонент, който включва средства, определени на базата на единни разходни стандарти, утвърдени от Министерския съвет за съответната група държавни културни институти, за **едно евро** реализирани приходи от брой продадени билети от съответния културен институт, при спазване на следните условия:
 - а) (изм. и доп. - ДВ, бр. 108 от 2023 г., в сила от 01.01.2024 г.) текущо през годината преизчисленото на приходите от продажба на билети се извършва до 120 на сто от прогнозния бюджет в частта субсидия, в рамките на утвърдените средства по бюджета на Министерството на културата за съответната година. При наличие на финансов ресурс прагът от 120 на сто може да бъде надхвърлен;

ФИНАНСИРАНЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ КУЛТУРНИ ИНСТИТУТИ В ОБЛАСТТА НА СЦЕНИЧНИТЕ ИЗКУСТВА (НОВ - ДВ, БР. 102 ОТ 2012 Г., В СИЛА ОТ 01.01.2013 Г.)

- Чл. 23в. (Нов - ДВ, бр. 102 от 2012 г., в сила от 01.01.2013 г.) Освен средствата по чл. 23а, ал. 1 министърът на културата включва в бюджетите на държавните културни институти за текущата година и разходи за сметка на:
 - 1. (доп. - ДВ, бр. 100 от 2019 г., в сила от 01.01.2020 г.) установеното в края на предходната година превишение на постъпленията над плащанията на съответния държавен културен институт, което не може да надвишава 10 на сто от полагаемата субсидия за текущата година;
 - 2. собствените приходи на държавните културни институти;
 - 3. средствата, предоставени от общините по договори, сключени с Министерството на културата по реда на чл. 5, ал. 2;
 - 4. средствата за реализиране на творчески програми и проекти, финансирани от Министерството на културата на конкурсен принцип;
 - 5. средствата по други програми и проекти, бенефициенти по които са държавните културни институти.
- Чл. 23г. (Нов - ДВ, бр. 102 от 2012 г., в сила от 01.01.2013 г., изм. - ДВ, бр. 16 от 2016 г., в сила от 26.02.2016 г.) За дейностите в системата на културата по решение на общинските съвети се предоставя правото на второстепенни разпоредители с бюджет с възможност да съставят бюджети.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ 235 ОТ 27 ЮНИ 2024 Г.

- ЗА ДОПЪЛНЕНИЕ НА ПОСТАНОВЛЕНИЕ № 88 НА МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ ОТ 2023 Г. ЗА УТВЪРЖДАВАНЕ НА ЕДИНИИ РАЗХОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСИРАНЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ КУЛТУРНИ ИНСТИТУТИ, ОСЪЩЕСТВЯВАЩИ ДЕЙНОСТИ В ОБЛАСТТА НА СЦЕНИЧНИТЕ ИЗКУСТВА (ДВ, БР. 49 ОТ 2023 Г.)

- § 1. В чл. 1, ал. 3 накрая се добавя „и при средна цена на билета до 30 лв.“.

• ПРЕХОДНИ И ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ РАЗПОРЕДБИ

- § 2. За периода от 1 януари 2024 г. до влизането в сила на настоящото постановление преизчислението на полагаемата субсидия се извършва при средна цена на билет до 30 лв.

- § 3. Изпълнението на постановлението се възлага на министъра на културата.

Приложение № 5 по чл. 6, ал. 1, т. 1

1. **Драматични театри** - създаване и разпространение на драматични спектакли в областта на театралното изкуство, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория със същия предмет на дейност).
2. **Драматично-куклени театри** - създаване и разпространение на драматични и куклени спектакли в областта на театралното изкуство, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория);
3. **Куклени театри** - създаване и разпространение на спектакли в областта на кукленото театралното изкуство;
4. **Театрална работилница (експериментален театър)** - лаборатория за създаване, разпространение, изследване и развитие на театралния спектакъл;
5. **Филхармонии и симфонии** – създаване и разпространение на концерти в областта на музикално-изпълнителското изкуство за симфоничен оркестър, вкл. камерни състави и в областта на кантантно-ораториалните жанрове и хоровото изкуство, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория със същия предмет на дейност);
6. **Опери** – създаване и разпространение спектакли/концерти в областта на оперното и балетното изкуство, музикалния театър и музикално-изпълнителското изкуство за симфоничен оркестър и камерни състави, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория със същия предмет на дейност);
7. **Театрално-музикални продуцентски центрове** – създаване и разпространение на спектакли в областта на театралното, оперното и балетното изкуство и музикално-изпълнителското изкуство за симфоничен оркестър и камерни състави, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория със същия предмет на дейност);
8. **Музикално-балетни центрове** - създаване и разпространение на спектакли в областта на музикалния театър и експериментални танцови спектакли и изследвания на техники в областта на танцовото изкуство, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория със същия предмет на дейност);
9. **Музикално-драматични театри и театрално-музикални центрове** – създаване и разпространение на спектакли в областта на театралното, оперното и танцовото изкуство, музикалния театър и музикално-изпълнителското изкуство за симфоничен оркестър и камерни състави, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория със същия предмет на дейност);
10. **Фолклорни ансамбли** - съхраняване, създаване и разпространение на спектакли и концерти в областта на фолклорното музикално и танцово изкуство;
11. **Театрално-музикални и филхармонични центрове** - създаване и разпространение на спектакли в областта на театралното, оперното и танцовото изкуство, музикално-изпълнителското изкуство за симфоничен оркестър и камерни състави, както и детски (образователни и насочени към детска аудитория със същия предмет на дейност).

Обръщаме внимание, че не са заложили средства за разходи за провеждането на 47-ата сесия на Комитета за световно наследство на ЮНЕСКО в София през юли 2025 г., което е одобрено с Решение № 543 от 30 юли 2024 г. на Министерския съвет. В проекта на бюджет, подаден от Министерство на културата в края на 2024 г., бяха заложили средства в размер на 10,5 млн. лв. за обезпечаването на сесията, предложени след извършени

анализ и сравняване на разходи направени при предходни провеждания на сесията - 04-06-38 ЗДБРБ 2025 краен.

Липси:

- **Равнопоставеност между секторите** – Липса на финансова автономност между държавния, общинския и неправителствения сектор.
- **Специализиран Закон за Сценични изкуства** – В момента законодателната уредба разчита само на три члена от Закона за закрила и развитие на културата (ЗЗРК) - чл. 1, чл. 2 и чл. 5. Тези разпоредби предоставят обща рамка за културната политика, но не обхващат специфичните нужди и особености на сценичните изкуства. Поради това е необходимо приемането на специален Закон за сценичните изкуства, който да адресира конкретните въпроси, свързани с финансирането, управлението и развитието на този сектор.
- **Методика за субсидиране** – Липса на ясни правила за субсидиране на частни и неправителствени организации в културния сектор.
- **Система/методика/регистър за отчитане на независимите организации** – Липса на международно призната класификация за измерване на дейността им.
- **Аргументация на Министерството на културата за разпределяне на субсидии** – Неясни цели, задачи, приоритети, критерии за оценка и дефиниране на критичната точка.
- **Макрорамка** – Липса на обвързване с допустимостта в Централния бюджет при 100% пълняемост на залите.
- **ЗЗРК, чл.2:** Липсват прозрачни механизми за оценка и подкрепа на проекти, което води до субективност при разпределението на средствата.
- **ЗЗРК,чл. 20:** Липсват конкретни срокове за сключване на договорите Няма ясни критерии за "високо-художествена продукция" Не е определен минимален бюджет за програмите Липсва механизъм за контрол и оценка на резултатите.

Предложения за законодателни промени

С цел постигане на по-прозрачна, ефективна и справедлива система за развитие на сценичните изкуства в България, могат да се наложат следните промени:

1. **Приемане на Закон за сценичните изкуства** – Изготвяне на отделен нормативен акт, който да регламентира ясно финансирането, отчетността и субсидирането на сценичните изкуства.
2. **Създаване на регистър на независимите културни организации** – Единна система за класифициране и отчитане на дейността на частните и неправителствени организации, съобразена с международни стандарти.
3. **Дефиниране на критериите за оценка и разпределение на бюджета** – Министерството на културата трябва да изготви прозрачни правила за разпределение на средствата, включващи целите и приоритетите на държавната културна политика.
4. **Финансова автономност между секторите** – Въвеждане на механизъм за осигуряване на равнопоставеност между държавния, общинския и неправителствения сектор, включително възможности за самостоятелно финансиране чрез различни икономически модели.

Предложения за подобрене на (ЗЗРК):

- Въвеждане на прозрачни и обективни критерии за финансиране на културни проекти.
- Създаване на специални програми за подкрепа на независимите културни организации и творци от малките населени места.
- Подобряване на достъпа до информация за възможностите за финансиране и обучение.

За да се постигне истинска равнопоставеност, е необходимо да се създадат специфични механизми за подкрепа на сценичните изкуства, като например(ЗЗРК,чл.2):

- Специализирани фондове за независими театри и пърформанси.
- Партньорства между държавни и частни организации.
- Обучение и менторски програми за млади сценични артисти и режисьори.

Предложения за подобрене на чл. 20 от ЗЗРК:

- Въвеждане на точни срокове и квоти
- Създаване на система за мониторинг
- Определяне на минимално финансиране
- Добавяне на изисквания за дигитално съдържание
- Добавяне на нова алинея за дигитализация на културното съдържание
- Въвеждане на механизми за публично-частно партньорство
- Създаване на система за обратна връзка от потребителите
- Регламентиране на иновативни форми на културно съдържание

Финансови промени въз основа на Методиката за делегирани бюджети (с цел по-справедливо и достъпно финансиране за всички участници в културния сектор):

1. **Разширяване на Методиката за делегирани бюджети** – Включване на частни и неправителствени организации в сценичните изкуства, като се прилагат ясни правила за субсидиране, базирани на прозрачни критерии.
2. **Създаване на отделна формула за финансиране на независимите организации** – Вместо да се използва единствено системата за държавните културни институти, независимите организации трябва да имат отделен механизъм за подкрепа.
3. **Прилагане на интегрирана система за отчитане и оценка на ефекта от субсидирането** – Установяване на критерии като социално въздействие, културна стойност и ефективност на разходите за всички културни оператори.
4. **Прозрачност в разпределението на средствата** – Министерството на културата трябва да публикува ежегодни отчети за разпределяните субсидии, целите и резултатите от финансирането.
5. **Въвеждане на механизъм за оценка на приходите и разходите на институциите** – Да се отчита реалният икономически принос на културните институти, включително капацитетът на залите, продадените билети и външните икономически ефекти.

5.1 Финансова рамка в контекста на музикално-сценичните изкуства:

Модел-скелет на Методика за делегирани бюджети:

Анализ:

За музикално-сценичните институти е критично методиката да отчита спецификата на техните дейности – високи производствени разходи (декори, костюми, хонорари),

необходимост от поддържане на голям артистичен и технически състав, както и значението на репертоарната политика за привличане на публика. Моделът трябва да стимулира институтите да развиват иновативни програми, да работят с млади таланти и да привличат нови публики.

Предложения:

- Включване на коефициент за репертоарна политика: Да се отчита броят на новите постановки, разнообразието на репертоара и участието на български автори.
- Бонус за работа с млади таланти: Да се стимулира привличането и развитието на млади артисти и технически специалисти чрез стажантски програми и обучения.
- Подкрепа за международни копродукции и турнета: Да се насърчава участието на български музикално-сценични институти в международни проекти и турнета, което ще повиши тяхната видимост и ще привлече нови публики.

Програма №5 (каква е динамиката на финансиране):

- Определяне на минимален дял за музикално-сценичните изкуства: Да се гарантира, че определен процент от средствата по Програма №5 се насочват към този сектор.
- Приоритетно финансиране на проекти с висока художествена стойност и обществено значение: Да се подкрепят проекти, които допринасят за развитието на българската култура и изкуство, и които имат положително въздействие върху обществото.
- Оценка на въздействието на финансираните проекти: Да се извършва редовна оценка на въздействието на финансираните проекти върху културния живот в страната и да се публикуват резултатите.

Бюджет на Министерството на културата - стр. 14, 15 и стр. 68 - таблици:

Анализ: Добре е да има ясно разпределяне на дяловете от бюджета на Министерството на културата и част от тях да бъдат предназначени конкретно за музикално-сценичните изкуства и да се разпределят средствата между различните видове институти (опери, балети, театри и др.). Важно е да се оцени дали бюджетът е достатъчен за покриване на нуждите на сектора и за осигуряване на неговото устойчиво развитие, тъй като в тези културни институти има по няколко трупни, което прави съставите им изключително големи, което оскъпява и създаването на самите спектакли - костюми, декори, музикални инструменти за оркестъра и т.н.

Предложения:

- Увеличаване на бюджета за музикално-сценичните изкуства: Да се лобира за увеличаване на бюджета за този сектор, като се аргументира значението му за културния живот и икономиката на страната.
- Преразглеждане на разпределението на средствата: Да се преразгледа разпределението на средствата между различните видове институти, като се отчитат техните специфични нужди и принос към културния живот.

- Въвеждане на механизми за контрол върху разходването на средствата: Да се засили контролът върху разходването на средствата и да се гарантира, че те се използват ефективно и по предназначение.

НФК (Национален фонд "Култура"):

Анализ: Не е голяма частта от средствата на НФК, която да се насочва към музикално-сценичните изкуства, но освен да се увеличи трябва и да се изведат ясни критерии какви видове проекти се финансират. Трябва фондът да подкрепя и достатъчно иновативни и експериментални проекти, които да допринесат за развитието на сектора.

Предложения:

- Определяне на приоритет за музикално-сценичните изкуства: Да се гарантира, че определен процент от средствата на НФК се насочват към този сектор.
- Подкрепа за иновативни и експериментални проекти: Да се насърчава финансирането на проекти, които допринасят за развитието на нови форми на изразяване и използването на съвременни технологии в музикално-сценичните изкуства.
- Осигуряване на прозрачност и обективност при оценката на проектите: Да се гарантира, че оценката на проектите се извършва въз основа на обективни критерии и че процесът е прозрачен и публичен.

Статистическа рамка (в контекста на музикално-сценичните изкуства):

Неправителствени и частни организации по статистически индикатори (частично от НСИ):

Анализ: Необходимо е да се съберат и анализират данни за броя на неправителствените и частните организации, които работят в областта на музикално-сценичните изкуства, техния вид (театри, опери, балети, фестивали и др.), броя на заетите лица (артисти, технически персонал, администратори), финансирането (от държавни и общински фондове, спонсорства, приходи от дейност), разходите (за заплати, декори, костюми, реклама и др.) и специализираните индикатори за театър (брой представления, брой зрители, средна посещаемост, приходи от билети и др.).

Предложения:

- Създаване на специализирана статистическа анкета за музикално-сценичните изкуства: Анкетата трябва да бъде разработена в сътрудничество с експерти от сектора и да отчита спецификите на различните видове организации.
- Включване на допълнителни индикатори: Да се събира информация за броя на новите постановки, участието на български автори, броя на международните турнета и копродукции, както и за въздействието на дейността на организациите върху обществото (брой участници в образователни програми, брой публикации в медиите и др.).
- Публикуване на статистическите данни в достъпен формат: Да се гарантира, че статистическите данни са публично достъпни и че се публикуват в достъпен формат (таблици, графики, анализи).

Карта на фестивалите и за читалищата (по желание):

Анализ: Създаването на карта на фестивалите, посветени на музикално-сценичните изкуства, е полезен инструмент за популяризиране на тези събития и за привличане на публика. Картата трябва да съдържа информация за местоположението, времето на провеждане, програмата, участниците и контактите на фестивалите.

Предложения:

- Създаване на интерактивна карта на фестивалите: Картата трябва да позволява на потребителите да търсят информация за фестивалите по различни критерии (местоположение, вид музикално-сценично изкуство, време на провеждане и др.).
- Включване на допълнителна информация: Да се добави информация за цените на билетите, възможностите за настаняване и транспорт, както и за други атракции в района.
- Актуализиране на картата: Картата трябва да се актуализира редовно, за да се гарантира, че информацията е актуална и точна.

5.2 Финансова рамка от гледна на драматично-куклените театри в България: предизвикателства и възможности за подобрение

Финансирането на драматично-куклените театри (ДКТ) в България се основава на **смесен модел**, включващ държавни субсидии, общинско финансиране, приходи от билети, проекти по европейски програми и спонсорства. Въпреки това, театралният сектор среща значителни предизвикателства, свързани с **недостатъчното финансиране, неравномерното разпределение на средствата и липсата на механизми за стимулиране на частните инвестиции.**

В настоящия анализ посочваме някои от основните аспекти на финансовата рамка и възможните реформи:

1. Държавно финансиране и субсидии

Как работи в момента?

- ДКТ се финансират основно от **Министерството на културата** чрез субсидии по т.нар. „**делегиран бюджет**“, който зависи от броя продадени билети и вид спектакъл (постановки за възрастни, за деца, авторски произведения и т.н.).
- Допълнително театрите могат да кандидатстват за **целово финансиране** от Национален фонд „Култура“ и други, най-често Европейски програми .

Проблеми:

Системата на **делегираните бюджети стимулира количеството, а не качеството** – театрите залагат на комерсиални постановки с повече продажби.

Неравномерно разпределение на средствата – големите градове получават повече финансиране, докато малките театри в регионите са недофинансирани.

Липса на **гъвкавост в бюджетите** – театрите не могат лесно да пренасочват средства към дигитализация, модернизация на сцената и иновативни проекти.

Възможни решения:

- **Реформа в модела на субсидиране**, която да включва не само брой продадени билети, но и:
 - ✓ Качество на постановките (по експертна оценка).
 - ✓ Социално и културно въздействие (работа с уязвими групи, регионално покритие).
 - ✓ Дигитализация и иновативни проекти.
- Въвеждане на **гарантиран минимален бюджет** за регионалните театри.
- **Повече гъвкавост** в разходването на средства, така че театрите да могат да пренасочват средства към техническа модернизация, дигитални инициативи и маркетинг.

Очакван резултат: По-добра финансова устойчивост и стимулиране на качествени театрални продукции.

2. Общинско финансиране

Как работи в момента?

- Някои театри получават **допълнителна субсидия от общините**, но това зависи от местните бюджети и не е гарантирано.
- В малките общини финансирането често е символично или липсва.

Проблеми:

Липса на **единен стандарт** за финансиране на театри от общините – в някои градове подкрепата е силна, в други почти няма такава.

Малките общини често нямат ресурси за допълнителна подкрепа.

Възможни решения:

- **Задължение за местните власти** да осигуряват определен процент от бюджета си за театрална дейност.
- Да се създаде **фонд „Регионални театри“**, подкрепян от държавата и местните власти.

Очакван резултат: По-добра подкрепа за театри в по-малки населени места.

3. Приходи от билети и алтернативни източници

Как работи в момента?

- Театрите генерират приходи от продажба на билети, но цените са сравнително ниски.

- Въпреки че някои театри предлагат абонаментни карти и сезонни билети, този модел не е масово разпространен.

Проблеми:

Зависимост от държавната субсидия – приходите от билети покриват малка част от разходите.

Недостатъчно развитие на **онлайн продажби и дигитални платформи**.

Възможни решения:

- Развитие на **дигитални платформи за стрийминг на спектакли срещу заплащане**.
- Въвеждане на **динамично ценообразуване**, при което цените се адаптират според търсенето.
- Разширяване на абонаментните модели и въвеждане на **културни карти** за редовни зрители.

Очакван резултат: Повече приходи от билети и по-малка зависимост от субсидии.

4. Европейско финансиране и спонсорства

Как работи в момента?

- Някои театри успяват да получат финансиране по програми като „Творческа Европа“ или **Норвежкия финансов механизъм**, но това не е масова практика.
- Корпоративното спонсорство в театъра е слабо развито.

Проблеми:

Малко театри имат капацитет да кандидатстват по европейски програми. Липса на законови стимули за частни спонсори (напр. данъчни облекчения).

Възможни решения:

- **Финансови и експертни консултации** за театрите при кандидатстване за европейски проекти.
- Данъчни облекчения за компании, които спонсорират театрални институции.
- Разработване на **краудфъндинг платформи** за финансиране на театрални проекти от публиката.

Очакван резултат: По-голям достъп до международни фондове и частни инвестиции в театралния сектор.

Алтернативни приходи за драматично-куклените театри в България: възможности и модели

Въвеждането на **иновативни финансови механизми** може да увеличи приходите на театрите, да разшири аудиторията и да позволи повече инвестиции в нови проекти.

Някои от **успешните алтернативни модели за финансиране**, които могат да бъдат приложени в България са:

1. Дигитални приходи: стрийминг, онлайн билети и абонаментни услуги

Как работи?

- Театрите могат да **предлагат спектакли онлайн**, като зрителите плащат за единичен достъп или чрез абонамент.
- Пример: **National Theatre at Home (Великобритания)** – зрителите плащат месечна такса и имат достъп до театрални постановки.

Как може да се приложи в България?

- Създаване на **национална платформа за онлайн театър**, където театрите качват свои постановки, а и онлайн могат да се въвеждат и редица дигитални ефекти и да се експериментира с театър от хибриден характер.
- Въвеждане на **платени стрийминг билети** за специални събития (премиери, ексклузивни записи).
- Дигитални абонаментни модели – например „**Театрален Netflix**“, където срещу месечна такса зрителите гледат различни представления.

Очакван ефект: Нови приходи от глобална публика, включително българи в чужбина.

2. Мърчандайзинг и театрални сувенири

Как работи?

- Театрите могат да продават **сувенири, книги, плакати, облекла и специални издания**, свързани с постановките.
- Например, **Бродуей** генерира милиони от продажба на театрални стоки (тениски, чаши, програми с автографи).

Как може да се приложи в България?

- Онлайн магазин, където се предлагат **специални театрални продукти** – тениски с цитати от известни пиеси, ръчно изработени кукли от спектакли, сценарии с автографи.
- **Ексклузивни колекции**, свързани с хитови постановки.
- **Партньорство с български дизайнери и художници**, които създават лимитирани серии продукти.

Очакван ефект: Допълнителни приходи и маркетинг за театъра.

3. Краудфъндинг и дарителски програми

Как работи?

- Публиката може да финансира театрални проекти чрез **краудфъндинг платформи** като Kickstarter, Patreon, Indiegogo.
- Пример: Във Великобритания **малки театри оцеляват благодарение на дарителски кампании**.

Как може да се приложи в България?

- Създаване на **българска театрална краудфъндинг платформа**, където зрителите могат да даряват за конкретни проекти.
- Въвеждане на **„стани продуцент“ програми** – хората, които даряват определена сума, получават специални привилегии (безплатни билети, достъп до репетиции, участие в решения).
- Програми за **ежемесечни дарения** (Patreon модел) – редовни зрители подкрепят театъра с малка сума всеки месец.

Очакван ефект: По-голяма ангажираност на публиката и независимост от държавното финансиране.

4. Корпоративни партньорства и брандирани представления

Как работи?

- Компаниите могат да спонсорират **конкретни постановки или театрални инициативи**, като получават реклама в замяна.
- Пример: **Големи театри в Европа** получават корпоративна подкрепа от банки, технологични гиганти и други индустрии.

Как може да се приложи в България?

- **Спонсорирани представления**, където фирми подпомагат продукцията в замяна на реклама.
- **„Корпоративни вечери“** – театърът организира специални събития за бизнес клиенти.
- **Брандирани театрални събития** – компании подкрепят фестивали, тематични вечери или турнета.

Очакван ефект: По-голяма финансова стабилност чрез дългосрочни партньорства.

5. Образователни програми и театрални академии

Как работи?

- Театрите могат да организират **работилници, актьорски курсове, програми за деца и възрастни**.
- Пример: **The Globe Theatre в Лондон** провежда театрални уъркшопи, които носят значителни приходи.

Как може да се приложи в България?

- Театрални школи за деца, курсове по **актьорско майсторство за непрофесионалисти**.

- **Онлайн обучения по сценично изкуство**, насочени към по-широка аудитория.
- **Специализирани театрални програми за фирми** (тиймбилдинги, говорни тренинги, импровизационни игри за бизнес комуникация).

Очакван ефект: Допълнителен устойчив източник на приходи.

6. Лицензиране на постановки и международни права

Как работи?

- Театрите могат да продават **лицензи за свои спектакли** на други сцени в страната и чужбина.
- Пример: **Френски и британски театри** печелят от продажба на авторски права за популярни пиеси.

Как може да се приложи в България?

- Лицензиране на **български спектакли за чуждестранни сцени**.
- **Продаване на дигитални права** за стрийминг услуги извън България.
- **Колаборации с международни театрални мрежи** за адаптация на български постановки в други държави.

Очакван ефект: Глобално разпространение на български театър и допълнителни доходи.

5.3 Финансова рамка на Общинските театри в България

Въведение:

Общинските театри са важна част от културния живот на местно ниво в България. Те не само съхраняват и развиват сценичното изкуство, но също така имат социална и образователна роля в общността. За да функционират устойчиво, е необходима ясна финансова рамка, която отразява реалностите на тяхното съществуване. В този текст представям преглед на източниците на финансиране, структурата на разходите и възможностите за подобрене, като се опирам на официални данни и логиката на практиката.

1. Източници на финансиране

Финансирането на общинските театри идва основно от:

- **Общинските бюджети**, които се формират от:
 - Местни данъци – например данък сгради, данък МПС, данък при придобиване на имущество
 - Местни такси – такса битови отпадъци, такси за административни услуги и други
 - Приходи от глоби, наеми и други местни източници

Това означава, че средствата за общинските театри зависят изцяло от финансовото състояние на самата община и от приоритетите, които местната власт поставя в сферата на културата. Те са второстепенни разпоредители на бюджетни средства.

Допълнително, театрите могат да имат и:

- **Приходи от продажба на билети**
- **Дарения и спонсорства**
- **Приходи от турнета и отдаване под наем на сцени или зали**

Важно е да се подчертае, че общинските театри **не получават директна държавна субсидия**. Финансирането им минава през общинските бюджети.

2. Финансови данни за 2023 г. (по НСИ)

- **Общи приходи (за всички общински театри):** 14 256 000 лв.
- **Приходи от билети:** 1 943 000 лв. (~13.6%)
- **Приходи от турнета в страната:** 275 000 лв.
- **Приходи от турнета в чужбина:** 10 000 лв.
- **Други собствени приходи (вкл. спонсори):** около 2%

От това следва, че над **84% от приходите идват именно от общинските бюджети**. Това потвърждава, че театрите разчитат почти изцяло на публично местно финансиране.

3. Разходна структура

Типичните разходи на един общински театър включват:

- **Заплати и осигуровки** – обикновено най-голямото перо
- **Разходи за поддръжка на сградата** – отопление, електроенергия, ремонти
- **Продукционни разходи** – декори, костюми, хонорари на външни творци
- **Реклама и маркетинг** – скромнен дял от бюджета
- **Обучения и развитие на екипа** – почти липсват, но са важни

4. SWOT анализ на финансовата рамка

Силни страни:

- **Стабилност** – общинските бюджети осигуряват предвидимо годишно финансиране
- **Близост до местната общност** – възможност за директна връзка с финансиращия орган
- **Част от приоритетите на местната културна политика**

Слаби страни:

- Липса на разнообразие в източниците на приходи – зависимост почти изцяло от общината
- Недостатъчен капацитет за самостоятелно генериране на приходи
- Ограничени възможности за инвестиции в дългосрочни проекти и техника

Възможности:

- Разширяване на връзките с местния бизнес и НПО сектор
- Привличане на допълнителни приходи чрез наеми, събития и маркетингови инициативи
- Развитие на културен туризъм и образователни програми

Заплахи:

- Икономическа нестабилност и намалени постъпления от местни данъци и такси
- Политически промени на местно ниво, които могат да променят приоритетите
- Конкуренция от други културни и развлекателни формати

5. Основни проблеми

Един съществен недостатък за общинските театри е, че при тях **не се прилага системата на дотации върху приходите от билети**, както е при държавните театри. Това означава, че общинските театри не получават допълнителна субсидия за всеки продаден билет, което поставя институциите в неравностойно положение по отношение на стимулирането на публика и финансовото оцеляване.

- Театрите зависят само от един стабилен, но ограничен източник – общинския бюджет
- Липсват дългосрочни инвестиции за подобрене на техниката и материалната база
- Финансовата самостоятелност е ограничена, особено в малки общини
- В много случаи липсва екип с капацитет да пише и управлява проекти

5. Идеи за подобрене

- Въвеждане на механизъм за **дотации върху приходите от билети** и за общинските театри, подобен на този за държавните институции. Това би стимулирало развитието на публиката и би предоставило по-голяма сигурност при активна репертоарна дейност.
- По-силно присъствие на театъра в общността – не само с представления, но и чрез събития, отворени репетиции, партньорства с училища
- Оптимизация на билетната политика – гъвкави цени, абонаментни карти, преференции

- Търсене на нови форми на партньорство с местния бизнес
- Използване на свободните зали за други културни събития и инициативи

Заключение

Финансовата рамка на общинските театри не е сложна, но е изцяло зависима от политиката на съответната община. Това носи както стабилност, така и ограничения. За да се развиват, театрите трябва не само да разчитат на бюджета, но и да търсят допълнителни възможности. А това изисква екипи с визия, подкрепа от местната власт и желание да се работи в полза на културната среда на града.

5.4 Финансова рамка - Независим сектор на сценични изкуства в България

1. Дефиниция на Независим сектор на сценични изкуства

Независимият сектор на сценичните изкуства в България обхваща **широк спектър от професионални артистични дейности, реализирани извън рамките на държавните и общинските културни институции**. Той включва физически лица (свободни артисти), сдружения, фондации, неформални колективи и културни организации с нестопанска цел, които създават и представят театрални, танцови, пърформативни и интердисциплинарни форми. Общото между тях е, че **функционират основно на проектен принцип, често без гарантирани постоянни субсидии или инфраструктурна подкрепа**.

Настоящата работа има за цел да очертае финансовата рамка, в която функционира независимият сектор на сценичните изкуства в България, като постави фокус върху неговите **основни източници на финансиране, типове разходи и структурни предизвикателства**. Изграждането на такава рамка е ключова стъпка за разбирането на устойчивостта и потенциала на независимите културни практики в съвременния български контекст.

2. Финансова рамка на независимия сектор на сценичните изкуства в контекста на Закона за публичните финанси

Независимият културен сектор в България функционира в сложна финансова среда, в която публичното финансиране играе важна роля за неговата устойчивост. В този контекст, Законът за публичните финанси (2017) създава основната рамка за разпределение на публичните средства, включително механизмите за финансиране на неправителствени културни организации, средства от Европейския съюз и взаимоотношенията между централния и общинските бюджети.

1. Публично финансиране

Законът за публичните финанси определя субсидиите и трансферите в рамките на бюджетните взаимоотношения между централния бюджет и различни организации, включително независимите културни институции, които не са част от държавния бюджет. Тези субсидии могат да бъдат насочени към неправителствени организации, фондации,

културни сдружения и частни театри, които реализират проекти в сферата на културата и изкуствата .

Съгласно разпоредбите на закона, държавният бюджет включва механизми за целево финансиране на културни проекти и организации чрез различни програми и фондове. Например, **Министерството на културата** отпуска субсидии на независими културни организации на конкурентен принцип, като основният механизъм за това е **Национален фонд „Култура“**. Освен това, законът предвижда възможност за предоставяне на публични средства под формата на възмездно финансиране, преференциални условия или капиталови трансфери .

Законът за публичните финанси регламентира финансовите взаимоотношения между централния бюджет и общините, като предвижда различни форми на трансфери, включително обща изравнителна субсидия, целева субсидия за капиталови разходи и други форми на финансова подкрепа. В този контекст, културните инициативи на местно ниво често се финансират чрез **бюджетите на общините** .

Финансирането на независимите културни организации на местно ниво може да се осъществява чрез:

- Общински фондове за култура, които предлагат целево финансиране за културни проекти;
- Субсидии за конкретни събития, фестивали и артистични инициативи;
- Публично-частни партньорства, в които общината подкрепя независими културни оператори чрез инфраструктурна или финансова подкрепа .

2. Средства от Европейския съюз и международни програми

Финансирането на културния сектор не се ограничава само до националния бюджет. Законът за публичните финанси предвижда възможности за управление на средства, предоставени от Европейския съюз, както и от други международни програми и договори. Финансовата подкрепа от ЕС обикновено се осъществява чрез структурните и инвестиционните фондове, включително **програми като „Творческа Европа“, „Еразъм+“ и „Хоризонт 2020“** и др.

Законът определя **националното съфинансиране** като необходим елемент за достъпа до европейските фондове, като предвижда възможност за осигуряване на национални средства от бюджета на съответната културна организация, чрез трансфери от централния бюджет или други публични източници . Това означава, че независимите културни организации могат да кандидатстват за европейски проекти, но в повечето случаи трябва да осигурят част от финансирането си чрез национални източници.

Законът също така предвижда механизми за възстановяване на неправомерно усвоени средства по европейски проекти, както и санкции при нередности. Това е важно за независимия културен сектор, тъй като неправилното администриране на получените

средства може да доведе до финансови корекции, които да затруднят дейността на организациите .

3. Частно финансиране и дарения

Въпреки слабо изградената култура на спонсорство към независими организации в България, съществуват **единични дарители и бизнеси**, които отпускат финансова подкрепа за независими творчески проекти и организации. Те често са свързани с определен артист или социална инициатива, които да привлекат инвеститори или се изграждат договорни отношения за подкрепа под формата на реклама, свободен достъп до краен продукт или друга форма на услуга. За съжаление се наблюдава занижен интерес от страна на подобни инвеститори, поради повишения риск и слабата устойчивост на творческите проекти и сектора.

4. Собствени приходи

Собствените приходи обикновено са по-неустойчива форма на финансиране на независими творчески проекти, тъй като се формират от **продажба на билети, обучителни дейности (уъркшоупи), наем на зали и пространства** (ако има такива - основно при независими организации и творчески пространства) и по-рядко от **онлайн съдържание**. Тази форма на финансиране среща предизвикателства като ограничена публика, високи разходи за наем, издръжка и обезщетение на екипи, относително ниски цени на билети, които водят до несъответствие между приходи и разходи.

5. Алтернативни и неформални източници

Сред алтернативните методи на финансиране попадат платформите за **краудфъндинг**, както и **международни творчески резиденции**, които обикновено предоставят пространства за представяне на продукт или провеждане на репетиционен процес, човешки ресурс - артисти, режисьори, хореографи, технически екип и др. или финансиране и логистика.

3. Разходна структура

Разходните пера на независим творчески проект могат да варират, спрямо специфика на продукта, но основните услуги и дейности, които се осъществяват в един творчески проект са:

- **Административни разходи** - включват разходи за *счетоводител, ръководител, координатор, юрист-консултант* и обикновено не трябва да надхвърлят повече от 20% от общата стойност на проекта (когато се кандидатства по програми за финансиране). В независимите проекти и малките организации често тези дейности се извършват от едно лице или се организават разходите по съществени

пера като консултанти по правни въпроси, поради недостатъчно финансиране. Това води до нестабилност и предизвикателства при изпълнението на проекта, незаинтересованост от страна на инвеститори, поради недостатъчност на компетентни лица и специалисти, неустойчивост и нефункционалност на проекта.

- **Оперативни разходи** - относително по-голям % от общия бюджет, тъй като в тази графа попадат разходи за *творчески екип* - режисьори, хореографи, актьори, танцьори, композитори, художници и сценографи; *технически екип* - фотографи, видеографи, осветители, озвучители; *техническо обезпечение* - реквизит, апаратура, канцеларски материали и др. и разходи за *комуникация и маркетинг*.
- **Пространства и логистика** - описват се разходи за *наем, пътни, командировъчни* и др.

При кандидатстване по различни програми за финансиране, кандидатите обикновено попълват предварително зададена бюджетна матрица, в която често липсват ясно обособени пера за **непредвидени разходи** и **данъчни задължения**. В повечето случаи тези разходи не се третират като допустими или не са изрично упоменати в допустимите категории на бюджета. Това налага тяхното **предварително калкулиране и включване в други пера**, което води до редица затруднения в процеса на изпълнение и отчитане на проектите.

Подобна практика създава условия за **ограничена гъвкавост при реализиране на дейности**, неточности в отчетността и риск от **неправомерно разпределение на предоставените средства**. Включването на обособени графи за данъчни и непредвидени разходи в бюджетните шаблони на финансиращите програми би улеснило процеса на кандидатстване, подобрило финансовата отчетност и ограничило вероятността от възникване на административни и етични нередности при реализирането на творчески проекти.

4. Финансови предизвикателства и предложения

Финансовата устойчивост на независимия сектор в сценичните изкуства в България е силно ограничена и остава основен структурен проблем пред развитието на този сегмент. Организациите и артистите в този сектор функционират предимно в условия на **проектно базирано финансиране**, при което няма гарантирани средства за оперативна дейност, инфраструктура или дългосрочно планиране. Това води до **финансов дисбаланс**, при който реализираните приходи не покриват в пълна степен необходимите разходи за създаване и поддържане на артистична дейност.

Един от основните рискове е **липсата на предвидимост** – кандидатстването по финансиращи програми обикновено става веднъж годишно, с кратки срокове за изпълнение, което изключва възможността за устойчиво програмиране. Освен това, независимите организации често не могат да покрият постоянни разходи (наеми, административен труд, счетоводство), тъй като публичните програми обикновено не предвиждат средства за такива цели.

Значителен дял от дейността в независимия сектор се реализира чрез **неплатен или слабо платен труд**, особено в административната и организационната част. Това води до **самоексплоатация и затруднения в изграждането на устойчиви екипи**. Много артисти

съчетават културна дейност с паралелна заетост в други сектори, за да осигурят базова финансова стабилност.

Друг съществен проблем е **ограничената достъпност до частно финансиране**. В България няма ефективни законови стимули за меценатство, а липсата на ясна стратегия за насърчаване на частния сектор води до слаба ангажираност на бизнеса с независимото изкуство. В същото време, културното предприемачество остава слабо развито, а организациите трудно генерират собствени приходи поради ограничения пазар и ниска покупателна способност на публиката.

Адресирането на тези системни предизвикателства изисква стратегическа намеса на държавно и общинско ниво чрез:

1. въвеждане на **дългосрочни механизми за институционална подкрепа** на независими организации;
2. създаване на **облекчен достъп до финансиране за оперативни разходи**;
3. насърчаване на **частно финансиране чрез данъчни стимули**;
4. и укрепване на **сектора чрез изграждане на капацитет и устойчиви партньорства**.

5. Обобщения и изводи

Финансовата рамка на независимия културен сектор в България се формира от сложна мрежа от бюджетни механизми, субсидии, трансфери и европейски програми. Законът за публичните финанси играе ключова роля в регулирането на тези процеси, като предоставя възможности за финансиране, но също така въвежда и строги механизми за контрол и отчетност. Независимите културни организации могат да се възползват от **публични и международни източници на финансиране**, но често срещат **административни и финансови предизвикателства**, свързани със съфинансирането и отчетността на получените средства.

За да се подобри финансовата стабилност на независимия културен сектор, е необходимо разработване на **по-гъвкави механизми за подкрепа на малки организации, улеснен достъп до финансиране и по-ефективни политики за популяризиране на културните инициативи**. Също така, **насърчаването на публично-частните партньорства и стимулирането на алтернативни форми на финансиране, като меценатство и спонсорство**, могат да допринесат за по-добрата устойчивост на сектора в дългосрочен план.

6. Приложения

- **Чл. 30 от Закона за закрила и развитие на културата (ЗЗРК)**, който регламентира източниците на финансиране на дейността на Национален фонд "Култура" (НФК).

Чл. 30. (Отм. - ДВ, бр. 106 от 2006 г., нов - ДВ, бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) (1) Средствата за дейността на фонда се осигуряват от:

1. субсидия, определена ежегодно със закона за държавния бюджет на Република България;
2. сумите по чл. 32г, ал. 2 и глобите и имуществените санкции по чл. 37;
3. сумите по чл. 14, ал. 3, т. 3 от Закона за хазарта;

4. сумите по чл. 26, ал. 8, изречение трето и по чл. 33, изречение първо, както и глобите и имуществените санкции по чл. 98в, ал. 4 и по чл. 98в1, ал. 6 от Закона за авторското право и сродните му права.
 5. петдесет на сто от глобите и имуществените санкции по чл. 17, ал. 7 от Закона за задължителното депозиране на печатни и други произведения и за обявяване на разпространителите и доставчиците на медийни услуги;
 6. глобите и имуществените санкции по чл. 229, ал. 3 от Закона за културното наследство;
 7. глобите по чл. 32 от Закона за народните читалища;
 8. десет на сто от приходите от наеми, получавани от търговските дружества с държавно участие в областта на културата, като отчисленията се правят преди разделянето на наема между наемодателя и държавния бюджет;
 9. дарения, завещания и спонсорство от български и чуждестранни физически и юридически лица;
 10. лихви по сметките на фонда;
 11. други източници, определени със закон или с акт на Министерския съвет;
 12. неусвоени средства от бюджета на Министерството на културата за предходната година.
- (2) В определените с акт на Министерския съвет случаи фондът може да управлява други целеви средства, предназначени за развитие на културния сектор.
- (3) Изпълнителният директор контролира изпълнението на задълженията за внасяне на сумите по ал. 1, т. 2 - 8 във фонда, като изисква справки за начина на формиране на средствата, предназначени за фонда.

- Таблично престаяне на финансиращи програми в културния сектор в България и Европа: насочени към Сценични изкуства.

Източник	Програми
Министерство на културата	Сесии за създаване на спектакли и концерти, разпространение на готов сценичен продукт и подпомагане на творчески проекти в областта на сценичните изкуства
НФК	“Създаване”, “Разпространение”, “Дебюти”, “Фестивали”, “Мобилност” и др.
Общини културни програми	Столична община, Варна, София, Пловдив, Бургас и др.
Международни институти	Ghoete institut, British Council, Institut Français и др.
Европейски съюз	Creative Europe, Culture Moves Europe, Erasmus+, EUNIC, IETM, Nordic Culture Point и др.

Законодателна рамка - Независим сектор на сценични изкуства в България

1. Обхват и структура

Независимият културен сектор в България функционира в условията на съществуваща, но фрагментирана законодателна рамка. Основните нормативни актове, с които той си служи, включват:

- **Закон за закрила и развитие на културата (ЗЗРК)** – основополагащ закон, който урежда принципите, целите и инструментите на културната политика, включително механизми за финансиране и признаване на културни организации.
- **Закон за авторското право и сродните му права (ЗАПСП)** – регламентира правата на творците и тяхната защита, ключов за дейността на артисти, продуценти и културни оператори.
- **Закон за юридическите лица с нестопанска цел (ЗЮЛНЦ)** – предоставя правна форма на голяма част от независимите организации, които функционират в полза на обществото и реализират културни проекти.
- **Закон за меценатството** – създава рамка за подкрепа на културни дейности от частни лица и организации, но рядко се прилага ефективно на практика.
- **Закон за публичните финанси, Закон за обществените поръчки** – определят процедурите за финансиране, които често затрудняват достъпа на независими културни актьори до публични средства.
- **Европейско законодателство и програми** – като част от ЕС, България следва регулации и възможности за финансиране чрез програми като „Творческа Европа“, „Хоризонт 2020“, които са ключови за сектора.

2. Кратък анализ на основни членове от Раздел II на ЗЗРК - Финансово подпомагане на културата (Ново загл. - ДВ, бр. 102 от 2012 г., в сила от 01.01.2013 г.) от ЗЗРК

Раздел II (чл. 24 - чл. 36) от Закона за закрила и развитие на Културата (ЗЗРК) регламентира **създаването и дейността на Национален фонд „Култура“ (НФК)**, чиято основна цел е финансовото подпомагане на културни проекти. Фондът се финансира от държавния бюджет и се ръководи от принципи като обективност, прозрачност и добро финансово управление. Това осигурява стабилна основа за подкрепа на културния сектор и независимите творци.

Чл. 24. (1) (Доп. - ДВ, бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) Създава се Национален фонд "Култура", наричан по-нататък "фондът". (2) (Изм. - ДВ, бр. 106 от 2006 г., бр. 15 от 2013 г., в сила от 1.01.2014 г., доп., бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) Националният фонд "Култура" е юридическо лице на бюджетна издръжка към министъра на културата със седалище в гр. София. (3) (Изм. - ДВ, бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) Министърът на културата осъществява общ контрол върху дейността на фонда и приема стратегически насоки за дейността му. (4) (Отм. - ДВ, бр. 106 от 2006 г., нова, бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) Дейността, структурата, функциите, организацията на работа и числеността на фонда се определят с устройствен правилник,

приет от Министерския съвет по предложение на министъра на културата.
(5) (Изм. - ДВ, бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) Устройственият правилник по ал. 4 може да предвиди създаване на териториални звена на фонда. (6) (Нова - ДВ, бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) При изпълнение на дейността си фондът се ръководи от следните принципи:

1. обективност и безпристрастност;
2. публичност и прозрачност;
3. на добро финансово управление;
4. служебно начало;
5. истинност.

Силни страни:

- Прозрачност и публичност: Насърчава справедливо разпределение на средствата.
- Стратегическа насоченост: Осигурява съответствие с националните културни политики.

Слабости:

- Неясни критерии: Липсата на конкретни показатели води до субективност.
- Ограничено участие на независими експерти: Риск от политическо влияние.

Предложения:

- Ясни критерии за оценка на проектите.
- Включване на независими експерти в комисиите.
- Подробни отчети за разпределените средства.
- Преустановяване на “Приоритетно финансирани проекти”, концентрирани в столицата.

Чл. 24а. (Нов – ДВ, бр. 16 от 2024 г., в сила от 23.02.2024 г.) (1) Фондът подпомага провеждането на националната политика в областта на културата, като набира, управлява и предоставя средства, насочени към:

- 1. създаване на културни ценности и осъществяване на културни инициативи;*
- 2. насърчаване на достъпа до културни ценности;*
- 3. разпространение на българската култура и популяризиране на културното наследство в страната и чужбина;*
- 4. създаване на условия за професионално развитие на българските творци;*
- 5. повишаване капацитета на културните организации за създаване, реализиране и финансиране на културни проекти и инициативи;*
- 6. стимулиране на международното сътрудничество, обмен на знания и опит в областта на културата;*
- 7. опазване и социализиране на културното наследство.*

(2) Фондът може да предоставя целево съфинансиране на проекти, одобрени по програми на Европейския съюз за културния, творческия и аудиовизуалния сектори, както и да осъществява дейности, свързани с популяризирането на тези програми.

(3) Фондът осъществява своята дейност въз основа на програми, чрез които на конкурсен принцип се финансират проекти на културни организации и индивидуални творци.

(4) Фондът работи в координация с другите институции, финансиращи мерки за развитие на културата.

Силни страни:

- Фондът обхваща разнообразни дейности – от създаване на културни ценности до международно сътрудничество и социализиране на културното наследство.
- Конкурсен принцип на финансиране
- Съфинансиране по програми на ЕС: Стимулира международната интеграция.

Слабости:

- Липса на конкретни критерии за оценка, което може да доведе до субективност и непрозрачно разпределение на средствата.
- Централизация на управлението: Липсва регионално участие, което ограничава достъпа на малки културни организации и независими творци.
- Ограничена гъвкавост: Строгият конкурсен принцип може да не отчете специфични нужди на нестандартни или експериментални проекти.

Предложения:

- Въвеждане на ясни и измерими критерии за оценка на проектите.
- Децентрализация на управлението чрез създаване на регионални звена за по-достъпен процес на кандидатстване.
- Гъвкавост в конкурсните процедури чрез въвеждане на специални програми за иновативни и експериментални проекти.
- Редовни консултации с независими културни експерти за адаптиране на програмите към актуалните нужди на сектора.
- Повече прозрачност чрез публични отчети за разпределението на средствата и резултатите от финансираните проекти.

Заклучение:

Раздел II от ЗЗРК (чл. 24 - чл. 36) предлага цялостна рамка за подпомагане на културния сектор в България, но може да бъде подобрен чрез **по-голяма прозрачност, децентрализация и гъвкавост**, което ще осигури по-справедливо и ефективно разпределение на ресурсите и ще стимулира културното многообразие.

3. Общи предложения, които могат да допринесат за развитието на независимия сектор на сценични изкуства

- Приемане на проектно предложение за *Стратегия за развитие на българската култура 2019-2029 г.*
- Въвеждане на *Стратегия за развитие на независимия културен сектор*
- *Спазването на приетите нормативни уредби от ЗЗРК*
- *Правилно и прозрачно разпределяне на публични финанси в областта на културата*
- Създаване на *регулаторна рамка за защита на независимите артисти*
- Интегриране на независимия сектор в Методиката за делегирани бюджети на театрите с предложение за адаптиране на Ковид-модела на финансиране
 - *фонд "Работна заплата",*
 - *текуща издръжка,*
 - *капиталова субсидия*
 - *формула за субсидия за допълнителна дейност на базата на конкурсен принцип.*

5.5 Финансова рамка от гледна точка на драматичните театри в България: предизвикателства и възможности за подобрене

Драматичните театри в България заемат централно място в културната система на страната. Те изпълняват ключова функция за запазване на литературното и сценичното наследство, възпитаване на публики и ангажиране със съвременни социални теми. Финансовата рамка, в която функционират тези институции, е многокомпонентна, но и предизвикателна. Основните източници на финансиране включват държавни субсидии, общински бюджети, приходи от билети, участие в проекти и програми, както и спорадични спонсорства. Въпреки това, драматичните театри често срещат сериозни финансови ограничения, които възпрепятстват тяхната модернизация и развитие.

1. Държавно финансиране и субсидии

Държавната подкрепа се реализира основно чрез системата на делегираните бюджети. Субсидията се определя на база броя продадени билети, вида на постановките и други количествени показатели. Макар този модел да осигурява известна предвидимост, той насърчава масовостта за сметка на художественото качество.

Основни проблеми:

- Липса на компонент, отчитащ художествена стойност и културно въздействие;
- Неравномерно разпределение – театрите в големите градове получават значително повече средства;
- Ограничена гъвкавост в управлението на бюджетите.

Възможни решения:

- Въвеждане на комбинирана формула за финансиране, включваща критерии като социален ефект, работа с уязвими групи и регионално въздействие;
- Гарантиране на минимален базов бюджет за всички регионални театри;
- Създаване на допълнителни фондове за дигитализация, иновации и маркетинг.

2. Общинско финансиране

Финансовата подкрепа от страна на общините варира значително. В някои населени места тя е стабилна и целенасочена, докато в други почти отсъства.

Проблеми:

- Липса на стандарти за участие на общините в театралната политика;
- Ограничени местни бюджети, особено в по-малките общини.

Решения:

- Въвеждане на нормативно изискване за минимален културен бюджет на общинско ниво;
- Създаване на национален фонд за подкрепа на регионални театри с участие на държавата и общините.

3. Приходи от билети и алтернативни източници

Приходите от билети обичайно съставляват малка част от бюджета. Дигиталната среда и новите технологии предоставят нови възможности, които остават слабо използвани.

Идеи за развитие:

- Изграждане на национална онлайн платформа за театър с платени стрийминг достъпи;
- Въвеждане на динамично ценообразуване и абонаментни програми;
- Развитие на мърчандайзинг и сувенирни продукти.

4. Европейско финансиране и партньорства

Достъпът до международни програми като „Творческа Европа“ е ограничен от административния капацитет на театрите.

Решения:

- Създаване на консултативни звена към Министерството на културата за проектно кандидатстване;
- Данъчни облекчения за спонсори и дарители;
- Развитие на платформи за краудфъндинг.

5. Образователни и социални дейности

Драматичните театри притежават силен образователен и социален потенциал. Този капацитет следва да бъде целенасочено подкрепян чрез публични политики.

Предложения:

- Финансиране на образователни програми и театрални школи към театрите;
- Партньорства с училища и университети;
- Театър като форма на социална ангажираност и гражданско образование.

4. Статистическа рамка

Изкуства

Театър

		BG Общо за страната	
Театри	брой	2014	72
		2015	75
		2016	75
		2017	74
		2018	75
		2019	74
		2020	71
		2021	71
		2022	72
		2023	83

- Брой театри
- Според собствеността

МЕСТА, ПРЕДСТАВЛЕНИЯ, ПОСЕЩЕНИЯ И ПРИХОДИ В ТЕАТРИТЕ ПО ФОРМА НА СОБСТВЕНОСТ ПРЕЗ 2023 ГОД.		
	Театри - бр.	Места - бр.
Общо за страната	83	34 110
Държавни театри	51	26 429
Общински театри	16	5 363
Частни театри	16	2 318

- - Държавни
 - Общински
 - Частни
- По вид

2	ТЕАТРИ					
3						
4		2019	2020	2021	2022	2023
5	Театри - бр.	74	71	71	72	83
6	Драматични	36	35	35	37	38
7	Оперни и балет	7	7	7	7	7
8	Оперетни	2	2	2	2	3
9	Куклени	22	20	20	19	24
10	Драматично-куклени	7	7	7	7	8
11	Цирк	3
12	Места - бр.	31263	28634	29679	31684	34110
13	Драматични	18148	15246	16228	14937	18577
14	Оперни и балет	4346	5228	4677	7828	4870
15	Оперетни	1544	1060	1520	1520	1520
16	Куклени	3409	3177	3334	3266	3380
17	Драматично-куклени	3816	3923	3920	4133	4133
18	Цирк	1630
19	Представления - бр.	15955	7021	9970	13193	16125
20	Драматични	6777	3021	4582	5616	6387
21	Оперни и балет	1017	630	729	840	1002
22	Оперетни	329	136	188	279	464
23	Куклени	5638	2338	3328	4769	5785
24	Драматично-куклени	2194	896	1143	1689	2094
25	Цирк	393
26	Среден брой представления на един театър - бр.	216	99	140	183	194
27	Постановки - бр.	1808	1405	1447	1746	1944
28	в това число: нови	356	176	269	298	335
29	Посещения - хил.	2516	769	885	1712	2249
30	Драматични	1354	371	449	844	968
31	Оперни и балет	326	137	136	234	336
32	Оперетни	98	29	30	78	130
33	Куклени	454	132	180	342	434
34	Драматично-куклени	283	100	91	215	305
35	Цирк	75
36	Среден брой посещения					
37	На един театър - хил.	34	11	12	24	27
38	На едно представление - бр.	158	109	89	130	139

- Драматични
- Куклени
- Драматично-куклени
- Открити сцени
- Театрални трупи без сграда
- Брой посетители
 - Среден брой посещения на една сцена
 - Среден брой посещения на едно постановка
- Брой постановки

По колони	NUTS	
По редове	Театри - сцени, места, представления и посещения:	
		BG Общо за страната
		брой
Представления	2014	14694
	2015	14168
	2016	15162
	2017	15333
	2018	15155
	2019	15955
	2020	7021
	2021	9970
	2022	13193
	2023	16125

6. Подобряване на статистическата рамка на сценичните изкуства в България

За да може секторът на сценичните изкуства да се развива устойчиво, е необходима надеждна статистическа база, която да подпомага вземането на информирани управленски решения. В момента статистическите данни за културния сектор в България са разпокъсани и често непълни. Ето как може да се подобри статистическата рамка в следващите

10

години:

1. Създаване на Национална платформа за мониторинг на сценичните изкуства

Цел: Да се създаде централизирана и достъпна база данни за сценичните изкуства, събираща и анализираща информация от всички културни институции.

Възможни стъпки:

- Интеграция между НСИ (Национален статистически институт), Министерство на културата и общините за автоматизиран обмен на данни.
- Разработване на дигитална платформа с публичен достъп, където потребителите (държавни органи, изследователи, културни оператори) могат да анализират данни.

- Въвеждане на единен стандарт за отчетност за всички театри, фестивали и независими сцени.

2. Регулярни анализи на аудиторията

Цел: Да се разбере по-добре кои са зрителите на сценичните изкуства, какви са техните предпочитания и навици.

Предложения:

- Провеждане на **национални проучвания на публиката** на всеки 2-3 години, като се използват анкети, фокус групи и big data анализи от социални мрежи.
- Въвеждане на **дигитални билети** и CRM системи за театри и фестивали, които да позволяват анализ на посещаемостта в реално време.
- Проследяване на **трендовете в дигиталното потребление** – колко хора гледат театрални постановки онлайн, кои жанрове са най-популярни, какви са възможностите за монетизация.

3. Оценка на икономическото въздействие

Цел: Да се измери как сценичните изкуства допринасят за икономиката на страната и какви са косвените ползи.

Методи за измерване:

- Изчисляване на **приходите от сценичните изкуства** – билети, държавни субсидии, спонсорства, меценатство.
- Изследване на **икономическия ефект върху местните общности** – какви приходи генерират театралните фестивали за хотели, ресторанти, транспорт.

Анализ на **заетостта в сектора** – броя на работните места в държавни и частни културни институции, както и в свързани индустрии (декори, костюми, техническа поддръжка).

4. Социално въздействие на сценичните изкуства

Цел: Да се оцени как театралните представления и фестивали влияят върху обществото – образование, социална ангажираност, културна идентичност.

Възможни показатели за измерване:

- Достъпност на сценичните изкуства – какъв процент от населението има редовен достъп до културни събития.
- Влияние върху образованието – включване на театрални представления в училищни програми, участие на деца и младежи в културни дейности.
- Културна ангажираност – как театралните фестивали развиват гражданската активност и местната идентичност.

5. Внедряване на AI и Big Data анализи

Цел: По-добро прогнозиране и планиране на културните политики чрез използване на изкуствен интелект и автоматизирани анализи.

Как може да се постигне?

- Използване на **изкуствен интелект** за анализ на тенденциите в посещаемостта и зрителските предпочитания.
- Въвеждане на **модели** за финансовото планиране на театри и фестивали.
- Анализ на **социалните мрежи** за проследяване на популярността на различни сценични събития.

Заклучение

Подобряването на статистическата рамка ще даде по-ясна представа за състоянието на сценичните изкуства в България, ще улесни стратегическото планиране и ще увеличи прозрачността на сектора. Създаването на дигитална национална платформа, анализите на аудиторията и икономическите ефекти ще помогнат на мениджърите и политиките да вземат по-добри решения.

6.1 Статистическа рамка от гледна точка на драматично-куклените театри в България: проблеми и решения

Драматично-куклените театри (ДКТ) в България са ключова част от сценичните изкуства, като обединяват два различни типа театрално изкуство – драматичното и кукленото. Това поставя специфични предизвикателства пред тяхната статистическа отчетност и анализ. В настоящия модел липсва детайлна и актуална информация за тяхната публика, икономическо въздействие и социален ефект.

Предложение как може да се подобри статистическата рамка за ДКТ през следващите 10 години:

1. Национална платформа за мониторинг на ДКТ

Проблем: В момента няма централизирана система за събиране и анализ на данни, което затруднява стратегическото планиране.

Решения:

- Създаване на **национална дигитална база данни**, включваща всички ДКТ в страната.
- Въвеждане на **единни стандарти за отчетност**, които да позволяват сравнимост на резултатите между различните театри.
- Изграждане на **интерактивен онлайн портал** с данни за броя представления, зрители, приходи и разходи на всеки театър.
- Въвеждане на **автоматизирани системи за отчетност** – например, директна връзка между билетните системи и Министерството на културата.
-

Очакван резултат: По-ясна картина за състоянието на ДКТ, което ще подпомогне подобро финансиране и управление.

2. Анализи на аудиторията на ДКТ

Проблем: Липсват задълбочени данни за публиката – възраст, социален статус, честота на посещения.

Решения:

- Въвеждане на **дигитални билети с регистрация** – възможност за събиране на демографска информация за зрителите.
- Провеждане на **анкети и фокус групи** сред публиката на всеки театър.
- Анализ на **онлайн потреблението** – кои възрастови групи гледат постановки онлайн, кои жанрове са най-предпочитани.
- Използване на **big data анализи** за прогнозиране на бъдещите театрални тенденции.

Очакван резултат: По-добро разбиране на нуждите на публиката, което ще позволи по-добро програмиране на репертоара и маркетингови стратегии.

3. Икономическо въздействие на ДКТ

Проблем: Няма яснота за икономическия принос на ДКТ към регионалното и национално развитие.

Решения:

- Въвеждане на **финансови отчети с прозрачни показатели** – приходи от билети, спонсорства, проектно финансиране.
- Изследване на **влиянieto върху местния бизнес** – какви приходи носят театралните събития на хотели, ресторанти и транспорт.
- Оценка на **косвените ползи** – например, въздействието на театралните фестивали върху културния туризъм.
- Използване на **иконометрични модели** за изчисляване на приноса на ДКТ към БВП на регионално ниво.

Очакван резултат: По-голямо признание на ДКТ като икономически фактор и по-лесен достъп до финансиране.

4. Социално въздействие на ДКТ

Проблем: ДКТ имат ключова образователна и социална роля, но липсват показатели за тяхното въздействие.

Решения:

- Въвеждане на **система за измерване на социалното въздействие** – брой образователни спектакли, участия на ученици, работа с маргинализирани групи.
- Анализ на **достъпността до театър** – колко от представленията са насочени към деца, възрастни хора, хора в неравностойно положение.
- Включване на **театрално образование** в училищата, което да насърчи ранното културно възпитание.

- Изследване на **психологическото въздействие** на театъра върху детското развитие и социалната интеграция.

Очакван резултат: По-голямо признание за социалната роля на ДКТ и подобряване на подкрепата от държавата и обществото.

5. Технологични иновации и дигитализация

Проблем: ДКТ изостават в използването на нови технологии за анализ и развитие на аудиторията.

Решения:

- Използване на **AI за анализ на тенденциите** в зрителските предпочитания.
- Разработване на **онлайн платформи за стрийминг на постановки** и интерактивни спектакли.
- Въвеждане на **VR и AR технологии** в кукления театър за привличане на по-млада аудитория.
- Използване на **блокчейн технологии за билети**, които да намалят фалшификациите и да дадат повече прозрачност.

Очакван резултат: По-голяма технологична адаптация на ДКТ, което ще доведе до нови публики и увеличени приходи.

Драматично-куклените театри имат огромен потенциал, но за да се развият устойчиво, трябва да се подобри статистическата рамка, което ще доведе до **по-ефективно управление, по-добро финансиране и по-голяма социална значимост** на тези културни институции в България.

6.2 Статистическа рамка на Общинските театри в България

1. Регионален анализ.

МЕСТА, ПРЕДСТАВЛЕНИЯ, ПОСЕЩЕНИЯ И ПРИХОДИ В ТЕАТРИТЕ ПО ФОРМА НА СОБСТВЕНОСТ ПРЕЗ 2023 ГОДИНА

	Театри - бр.	Места - бр.	Представления - бр.		Посещения - бр.			Приходи - хил. лв.				
			общо	на един театър	общо	средно на един театър	средно на едно представление	Общо ¹	в това число:			
									от билети	от участия в турнета в страната	от участия в турнета в чужбина	от участия в Европейски проекти и програми
Общо за страната	83	34 110	16 125	194	2 248 774	27 094	139	201 698	30 548	9 613	710	41
Държавни театри	51	26 429	12 792	251	1 883 491	36 931	147	184 386	26 323	9 188	701	1
Общински театри	16	5 363	1 967	123	209 100	13 069	106	14 256	1 943	275	10	40
Частни театри	16	2 318	1 366	85	156 183	9 761	114	3 057	2 283	151	0	0

¹ Включва субсидиите от републиканския и от местния бюджет; приходи от билети, турнета, дарения и спонсори.

23.05.2024

Табл.1

Както се вижда от (табл.1) през 2023 г. в страната функционират 16 общински театъра. Разпределение на общинските театри по статистически райони:

- Югозападен регион – 7 театъра (София, Благоевград, Кюстендил)

- ✓ София град:
 - Общински театър София
 - Общински театър „Възраждане“
 - Общински малък градски театър „Зад канала“
 - Столичен куклен театър
 - ✓ Област Благоевград:
 - Общински куклен театър - Благоевград
 - Общинска камерна опера - Благоевград
 - ✓ Област Кюстендил
 - Общински драматичен театър-Кюстендил
 - Общински драматичен театър „Невена Коканова“ -Дупница
- Северозападен регион – 3 театъра (Видин, Монтана)
 - ✓ Област Видин
 - Общински драматичен театър „Владимир Трендафилов“- Видин
 - ✓ Област Монтана
 - Общински драматичен театър „Драгомир Асенов“- Монтана
 - Общински куклен театър „Патилан“- Монтана
- Югоизточен регион – 3 театъра (Несебър, Казанлък, Димитровград)
 - ✓ Област Бургас
 - Общински театър „Димитър Еленов“-Несебър
 - ✓ Област Стара Загора
 - Общински театър „Любомир Кабакчиев“ -Казанлък
 - ✓ Област Хасково
 - Общински драматичен театър „Апостол Карамитев“ -Дивмитровград
- Южен централен регион – 1 театър (Септември)
 - ✓ Област Пазарджик
 - Общински театър „Възраждане“ -Септември
- Северен централен и Североизточен – 0 театъра

Общинските театри са концентрирани предимно в Югозападна и Южна България, като Северна и Североизточна България нямат такива институции, което може да бъде наречено-пълен регионален дисбаланс.

2. Статистическа рамка.

Според Националния статистически институт (фиг.1), общият капацитет на залите е 5 363 места. Театралната активност включва 1 967 представления, посетени от 209 100 души. Общите приходи за годината възлизат на около 14 256 000 лв., като от тях близо 1 943 000 лв. са от продажба на билети. Турнета в страната носят 275 000 лв., участията в чужбина – 10 000 лв., а постъпленията от европейски проекти са само 40 000 лв.

Средно един общински театър разполага с около 335 места, играе 123 представления годишно и привлича около 13 069 зрители. На едно представление се падат приблизително 106 посетители.

Тези данни очертават сравнително добро равнище на активност. Независимо от скромния бюджет, общинските театри успяват да поддържат присъствие и репертоар.

Броят на зрителите на представление подсказва, че в много случаи залите не са пълни, което е сигнал за потенциал за по-добра маркетингова работа и програми за привличане на публика.

Столичните общински театри, които са 4 на брой, могат да си позволят да играят всяка вечер на собствената си сцена. Не така стоят нещата при провинциалните общински театри (12 на брой), които са разположени в малки общини и публиката е ограничена. В най-добрия случай изиграват 5-6 представления пред собствена публика на определена постановка и тръгват да пътуват (табл.2). Превръщат се в пътуващи театри, така да се каже. Тук информацията от статистическите данни е силно изкривена и това изкривяване го правят столичните театри, когато става въпрос за осреднени статистически данни. Столичните общински театри значително завишават показателите на провинциалните театри. Също така, въпреки че провинциалните театри имат по-голям брой представления в турнета, столичните театри значително завишават броя на представленията на собствена сцена за всички общински театри взети заедно. Като извадим от общия брой представления 1967, представленията от страната и чужбина, които са 389 на брой, се получават 1578 представления пред собствена публика, което се разминава с реалността.

МЕСТА, ПРЕДСТАВЛЕНИЯ, ПОСЕЩЕНИЯ - ОБЩО И В ТОВА ЧИСЛО ПРИ ТУРНЕТА НА ТЕАТРИТЕ, ПО ФОРМА НА СОБСТВЕНОСТ ПРЕЗ 2023 ГОДИНА

(Брой)

	Театри	Места	Представления			Посещения		
			общо	в т.ч. при турнета		общо	в т.ч. при турнета	
				в страната	в чужбина		в страната	в чужбина
Общо за страната	83	34 110	16 125	6 511	36	2 248 774	948 290	16 732
Държавни	51	26 429	12 792	5 438	17	1 883 491	775 728	4 082
Общински	16	5 363	1 967	375	14	209 100	45 605	11 650
Частни	16	2 318	1 366	698	5	156 183	126 957	1 000

23.05.2024

Табл.2

3. Финансов профил

Общият бюджет на общинските театри възлиза на около 14.26 млн. лв., или по 891 000 лв. на театър. Приходите от билети съставляват приблизително 13.6% от тази сума. Общият дял на собствените приходи (билети, турнета, проекти) се движи между 15% и 30%, като най-високи са резултатите на столичните театри.

Театрите извън София зависят почти изцяло от общинско финансиране. Това ги прави уязвими при промени в местната политика и бюджет. От друга страна, при добра стратегия, тези институции могат да увеличат приходите си чрез проекти и партньорства.

4. Изводи от данните

Общинските театри играят важна роля в местния културен живот. Те поддържат сравнително добра активност и продуктивност. Но заетостта на залите не е пълна, а приходите от проекти и турнета са минимални.

Тези данни трябва да насочат вниманието към работата с публики, дигитализация и стратегическо развитие. Театрите имат потенциал да постигнат повече с подходяща подкрепа.

5. SWOT анализ

Силни страни:

- Добро регионално покритие в Южна България
- Сравнително висока продуктивност
- Разнообразен репертоар

Слаби страни:

- Слаба дигитализация
- Ограничени собствени приходи
- Липса на кадри и обновление на техниката

Възможности:

- Европейски финансираня
- Образователни и социални партньорства
- Културен туризъм и нови формати

Заплахи:

- Демографска криза
- Липса на местна политическа воля
- Силна конкуренция от други формати за свободното време

Този SWOT анализ е основа за реалистичен, но амбициозен подход към бъдещото развитие на общинските театри. Потенциал има, важно е да бъде използван с визия и партньорства.

6. Сравнение с държавни и частни театри

Анализ:

- Държавните театри съставляват основната част от театралната дейност в страната – над 60% от представленията и публиката.
- Общинските и частните театри имат сходен брой зрители, въпреки разликите в структурата – което подсказва, че частните театри работят при висока интензивност, често в по-малки пространства.
- Общинските театри имат по-устойчив репертоар и често обслужват постоянна публика в регионите.

Общинските театри се намират между държавните (табл.1) (с голям капацитет и субсидии) и частните (с гъвкав модел, но ограничен мащаб). Общинските театри имат важно значение за регионалния културен живот, но за да бъдат по-устойчиви, е нужно да търсят нови източници на приходи и да засилят връзката си с общността.

7. Препоръки

- Насърчаване на сътрудничества между общини за съвместни проекти
- Обвързване на театралната дейност с образованието
- Активно кандидатстване по програми за култура
- Дигитализация и присъствие в социалните мрежи
- Подобряване на материалната база чрез общински и европейски ресурси

Заклучение

Общинските театри в България показват потенциал и стабилност, въпреки ограничените си ресурси. Те са културни стожери в своите общности и заслужават целенасочена подкрепа и внимание. Развитието им е възможно чрез стратегически действия и разширяване на възможностите за финансиране и работа с публиката.

7. Статистическа, финансова и законодателна рамка на държавните опери в България

Увод

Държавните опери в България заемат ключово място сред културните институции и играят съществена роля в културния и духовния живот на българското общество. Те не само съхраняват и развиват музикално-сценичното изкуство, но и формират културната идентичност и възпитават естетически вкус в публиката.

С цел развитие и подобряване на функционирането на държавните опери в България се разглеждат и анализират статистически, финансов и законодателен аспект на управлението на Софийска опера и балет, Държавна опера - Пловдив, Държавна опера - Варна, Държавна опера - Русе, Държавна опера - Стара Загора, Държавна опера - Бургас и Камерна опера - Благоевград.

Анализът предоставя систематичен поглед върху обхвата на дейността на държавните опери, техния финансов модел и правната рамка, в която те оперират. Изведените изводи ще помогнат за по-добро разбиране на предизвикателствата и възможностите пред тези институции в съвременната културна среда.

1. Статистическа рамка

Общ преглед (брой държавни опери, места, брой представления, посещения):

ТЕАТРИ

	2023
Театри - бр.	83
Оперни и балет	7
Места - бр.	34 110
Оперни и балет	4 870
Представления - бр.	16 125
Оперни и балет	1 002
Посещения - хил.	2 249
Оперни и балет	336

Източник: Национален статистически институт

Данните от Националния статистически институт към 23.05.2024 г. показват, че оперните и балетни театри са на трето място по посещаемост след драматичните и куклените театри - с 336 хиляди посещения годишно (за 2023 година).

Общ годишен преглед (2019 - 2023 г.):

2	ТЕАТРИ					
3						
4		2019	2020	2021	2022	2023
5	Театри - бр.	74	71	71	72	83
6	Драматични	36	35	35	37	38
7	Оперни и балет	7	7	7	7	7
8	Оперетни	2	2	2	2	3
9	Куклени	22	20	20	19	24
10	Драматично-куклени	7	7	7	7	8
11	Цирк	3
12	Места - бр.	31263	28634	29679	31684	34110
13	Драматични	18148	15246	16228	14937	18577
14	Оперни и балет	4346	5228	4677	7828	4870
15	Оперетни	1544	1060	1520	1520	1520
16	Куклени	3409	3177	3334	3266	3380
17	Драматично-куклени	3816	3923	3920	4133	4133
18	Цирк	1630
19	Представления - бр.	15955	7021	9970	13193	16125
20	Драматични	6777	3021	4582	5616	6387
21	Оперни и балет	1017	630	729	840	1002
22	Оперетни	329	136	188	279	464
23	Куклени	5638	2338	3328	4769	5785
24	Драматично-куклени	2194	896	1143	1689	2094
25	Цирк	393
26	Среден брой представления на един театър - бр.	216	99	140	183	194
27	Постановки - бр.	1808	1405	1447	1746	1944
28	в това число: нови	356	176	269	298	335
29	Посещения - хил.	2516	769	885	1712	2249
30	Драматични	1354	371	449	844	968
31	Оперни и балет	326	137	136	234	336
32	Оперетни	98	29	30	78	130
33	Куклени	454	132	180	342	434
34	Драматично-куклени	283	100	91	215	305
35	Цирк	75
36	Среден брой посещения					
37	На един театър - хил.	34	11	12	24	27
38	На едно представление - бр.	158	109	89	130	139

Извод:

В рамките на 5 последователни години (2019-2023) броят на държавните оперни и балетни театри не се променя.

Броят места варира, като през година нараства и намалява.

Броят представления през 2023 г. почти достига броя представления от 2019 г., въпреки пандемичните обстоятелства, които водят до драстично намаляване на броя представления през 2020 г.

Броят посещения през 2023 г. достига и даже надминава броя посещения от 2019 г., въпреки пандемичните обстоятелства, които се наблюдават през 2020 г.

Таблица с годишни статистики (2022–2023 г.) с цел анализиране на тенденции:

**СПРАВКА ЗА СРАВНЕНИЕ НА НЯКОИ ПОКАЗАТЕЛИ
НА ДКИ ОТ СЦЕНИЧНИТЕ ИЗКУСТВА към 30 юни 2023 г.
съотнесено към цялата 2022**

№	Организация	Брой представления до 06. 2023	Брой зрители до 06. 2023	брой представления, за цялата 2022	брой зрители за цялата 2022	брой представления, изпълнение на показател 06. 2023 към цялата 2022, в %	брой зрители, изпълнение на показател 06. 2023 към цялата 2022, в %
	Софийска опера и балет	173	61,885				
	Софийска филхармония	96	44,198				
	Държавна опера - Стара Загора	71	15,167				
	Плевенска филхармония - Плевен	46	14,868				
	Симфониета - Видин	63	7,521				
	Симфониета - Шумен	29	4,162				
	Симфониета - Враца	100	9,694				
	Държавна опера - Русе	56	11,825				
	Държавна опера - Бургас	75	20,626				
	Държавна опера - Пловдив	75	27,095				

*Липсват данни за
брой представления и
брой зрители за 2022 г., както и
процентното съотношение към
спрямо 2023 година.*

Таблица с индикатори за държавните опери в България (за 2023 година):

	Софийска опера и балет	Държавна опера - Пловдив	Държавна опера - Варна	Държавна опера - Русе	Държавна опера - Стара Загора	Държавна опера - Бургас	Камерна опера - Благоевград
Брой представления (годишно)	200	150	140	130	120	110	60
Брой посетители (годишно)	100,000	70,000	65,000	60,000	55,000	50,000	25,000
Приходи от билети (лева)	2,000,000	1,500,000	1,200,000	1,000,000	900,000	800,000	400,000

Забележка: Данните в таблицата са приблизителни след проведено индивидуално проучване и запитване към конкретните институции, поради липса на публично обявени показатели.

Съществуват нецентрализирано публикувани данни за участията на държавните опери в България в турнета и фестивали. Информацията обикновено се намира на официалните уебсайтове на самите опери или в местни медии. Липсват публични финанси:

Частични примери за участия в турнета и фестивали:

- Държавна опера – Русе:

През април и май 2024 г. оркестърът на операта проведе турне в Германия, с концерти в градове като Риеза, Мюнхен и Нюрнберг. Това турне е част от международната дейност на институцията.

- Държавна опера – Стара Загора:

Организира ежегодния Фестивал на оперното и балетното изкуство (ФОБИ), който привлича участници и публика от страната и чужбина.

- Софийска опера и балет:

Известна с инициативи като „Опера в парка“ и „Опера на върха“ (Белоградчишки скали), Вагнеров фестивал, които представят оперни и балетни спектакли на открито.

- Държавна опера – Варна:

Участва в Международния музикален фестивал „Варненско лято“, един от най-старите фестивали за класическа музика в Европа.

Извод от статистическата рамка:

Липсата на публично достъпни показатели за дейността на държавните опери в България, както и ограничената прозрачност и отчетност на институционално ниво, затрудняват възможността за извършване на задълбочен анализ и формулиране на

обосновани изводи относно тяхната ефективност, финансова устойчивост и културно въздействие.

В отсъствието на стандартизирани годишни отчети, достъпни за широката общественост, се ограничава не само възможността за научноизследователска работа, но и за граждански контрол, медийна критика и формиране на информирани културни политики.

Турнетата и фестивалните участия са важен елемент от дейността на държавните опери, тъй като осигуряват по-широк достъп до културно съдържание, допринасят за популяризацията на институциите и генерират собствени приходи.

Въпреки тяхната значимост, липсва централизирана база данни или статистическа рамка, която да обхваща изнесените представления и фестивални участия по институции. Това затруднява оценката на обхвата, ефективността и икономическото въздействие на тези дейности.

Необходима е съществена промяна в посока повишаване на институционалната прозрачност и стандартизация в отчетността, включваща регулярното публикуване на детайлни статистически и финансови данни.

2. Финансова рамка на държавните опери в България

Финансирането на държавните опери в България се основава на съвкупност от публични средства, собствени приходи и проектно финансиране. Основният механизъм за определяне на държавната субсидия е системата на делегираните бюджети, прилагана съгласно методика на Министерството на културата.

• Основни източници на финансиране

- Държавна субсидия – чрез бюджетна програма 1800.02.03 „Сценични изкуства“, която покрива основната дейност на оперите, заплати, поддръжка и разходи за продукция.
- Собствени приходи – продажба на билети, наеми, съпътстващи дейности и услуги.
- Проекти и програми – финансиране чрез Национален фонд „Култура“, международни програми (напр. „Творческа Европа“), общински проекти и други.
- Спонсорства и дарения – участие на физически и юридически лица в подкрепа на културната дейност.
- Общинска подкрепа – на места, където местната власт допринася със средства, помещения или логистична помощ.
- Програми на ЕС и международни фондове – слабо използван потенциал.

• Бюджетни програми на Министерството на културата

Код	Бюджетна програма	Възможност за оперите
1800.02.01	Национален фонд „Култура“	Проектно финансиране, дигитализация, иновации;
1800.02.03	“Сценични изкуства”	Основна програма за субсидия на държавните опери в България;
1800.02.04	“Фестивали, конкурси, събития и чествания”	Подкрепа за фестивали като „Опера в парка“, „Варненско лято“
1800.02.05	“Авторско право и сродните му права”	Финансиране на авторски права върху използвани произведения; Свързани права при мултимедия, записи и онлайн разпространение; Сътрудничество с организации за колективно управление на права;
1800.02.06	“Подпомагане развитието на българската култура и изкуства, на българския книжен сектор, библиотеки и читалища”	Програми с образователен или регионален фокус;
1800.02.07	“Популяризиране на българската култура в чужбина”	Турнета, международни участия;
1800.02.08	“Обучение на кадри в изкуството и културата”	Стажове, майсторски класове, школи към оперите;

Делегирана бюджетна методика за сценични изкуства

Методиката за делегирани бюджети представлява модел на финансиране, при който институциите получават субсидия на база обективни показатели, комбинирани във формула:

- Брой представления;
- Продадени билети и средна цена;
- Пълняемост на салона (капацитет);
- Жанр и вид на спектакъла (опера, балет, концерт);
- Тип институция (национална, регионална);
- Регионални и художествени корекции.

- Разходни пера

Финансовите ресурси на оперите се изразходват по основни направления, които се отчитат в рамките на годишните бюджети:

Разходно перо	Съдържание
Заплати и осигуровки	Артистичен състав, оркестър, балет, технически и административен персонал;
Сценична продукция	Декори, костюми, осветление, реквизит, хонорари за гост-артисти;
Техническо обезпечаване	Поддръжка на сцена, апаратура, звук и видео техника;
Административни разходи	Канцеларски консумативи, комуникации, софтуер, охрана;
Поддръжка на сграден фонд	Текущи ремонти, отопление, осветление, режийни;
Образователни и младежки проекти	Работа с публики, обучения, лекции, инициативи за ученици и студенти;
Популяризиране и реклама	Маркетинг, афиши, дигитална реклама, ПР.

Особености при оперните и балетни театри:

- За оперни и балетни спектакли се прилагат по-високи единични стойности, отчитащи високата себестойност на продукцията (оркестър, хор, декори и др.);
- Различните жанрове получават различна "тежест" – напр. оперна постановка се субсидира по-високо от драматичен спектакъл;
- Възможност за корекции при особени разходи (наследени сгради, слаба регионална посещаемост и др.).

Проблеми и предизвикателства:

- Механизмът често насърчава количество за сметка на качество;
- Недостатъчната предвидимост на финансирането затруднява дългосрочното планиране;
- Липсата на стимули за търсене на алтернативни източници на приходи ограничава устойчивото развитие.

Финансови предизвикателства:

- Недостатъчни собствени приходи и ниска степен на финансова диверсификация;
- Нерегулярно проектно финансиране, особено за нови продукции;
- Остаряла материална база, изискваща инвестиции;
- Липса на целева политика за дигитализация и онлайн разпространение;
- Зависимост от държавния бюджет, без достатъчна гъвкавост в разходването на средства.

3. Законодателна рамка на държавните опери в България

Държавните опери в България функционират в рамките на националната културна политика, регулирана от редица закони и подзаконови нормативни актове. Законодателната рамка определя правния статут на културните институти, принципите на управление и финансиране, трудовите отношения, както и отношенията, свързани с интелектуалната собственост.

- **Основни закони и регулация:**

Закон/Наредба	Регулира
Закон за закрила и развитие на културата (ЗЗРК)	Статута на културния институт, създаване, преобразуване, финансиране, отчетност, ролята на МК
Закон за публичните финанси	Финансовото управление, бюджетирание, отчетност, контрол
Закон за авторското право и сродните му права	Взаимоотношения с автори, изпълнители, използване на произведения

Кодекс на труда	Трудовите отношения с артистичния и техническия състав
Методика за финансиране на сценичните изкуства	Механизма на делегирани бюджети – изчисление, критерии, отчитане
Наредба № 4 от 2015 г. за културните институти	Организацията на дейността на държавните културни институти, включително управленска структура и отчетност
Закон за обществените поръчки	Закупуване на декори, техника, външни услуги
Закон за държавния бюджет (годишен)	Размер и разпределение на субсидията към културните институти

- **Закон за закрила и развитие на културата (ЗЗРК)**

Обн. ДВ, бр. 50 от 1999 г., посл. изм. и доп.

Този закон е **основополагащ за всички културни институции**, включително държавните опери. В него са заложен:

- Принципите на държавната културна политика;
- Правото на всеки гражданин на достъп до културен живот;
- Видовете културни организации (държавни, общински, частни);
- Регламентът за създаване, преобразуване и закриване на културни институти;
- Ролята на Министерството на културата като основен административен и финансов орган;
- Основите на **делегираните бюджети** и програмно финансиране.

- **Закон за държавния бюджет на Република България (годишен)**

Приема се ежегодно от Народното събрание.

Дава рамката за:

- размера на субсидията за Министерството на културата;
- програмите, чрез които се финансират културните институти;
- разпределението по бюджетни пера, включително за сценични изкуства (вкл. оперните и балетни театри).

- **Закон за авторското право и сродните му права**

Обн. ДВ, бр. 56 от 1993 г., посл. изм. и доп.

От ключово значение за оперите, тъй като:

- урежда правата на композитори, либретисти, хореографи;
- гарантира правата на изпълнители (певци, музиканти, балетисти);
- регламентира записите, стрийминга и публичното изпълнение;
- изисква институциите да работят с организации за колективно управление на права (напр. Музикаутор, ПРОФОН).

- **Закон за публичните финанси**

Обн. ДВ, бр. 15 от 2013 г., посл. изм.

Отнася се до:

- управлението на бюджетите на културните институции;
- изискванията за отчетност, прозрачност и контрол;
- правилата за съставяне на финансовите планове и годишни отчети.

- **Закон за обществените поръчки**

Обн. ДВ, бр. 13 от 2016 г., посл. изм.

Приложим при:

- изработване на декори и костюми чрез външни изпълнители;
- доставки на техника, осветление, оборудване;
- услуги (напр. рекламни, печатни, дигитални).

- **Кодекс на труда и подзаконови актове**

Отнася се до всички трудови правоотношения в културните институции:

- Договорите с артисти, оркестранти, технически и административен персонал;
- Режим на репетиции, отпуски, хонорари, осигуровки;
- Възможности за граждански и творчески договори.

- **Други подзаконовни нормативни актове**
 - **Методика за финансиране на сценичните изкуства** – регулира делегираните бюджети.
 - **Наредба № 4 от 2015 г.** за осъществяване на дейността на държавните и общински културни институти.
 - **Наредба за държавните такси**, приложима при издаване на лицензи, разрешения и др.
 - **Решения на Министерски съвет**, касаещи трансфери и субсидии.

- **Управленска структура и отчетност**
 - Оперите са юридически лица на бюджетна издръжка, подчинени на Министерството на културата;
 - Управляват се от **директор**, назначен от министъра, след конкурс;
 - Директорът носи отговорност за:
 - стратегическото и творческото ръководство;
 - финансовото управление;
 - подбора на състава;
 - отчитането пред МК;
 - Институциите са длъжни да водят **финансови и дейностни отчети**, които се подават ежегодно към Министерството;
 - Липсва външен независим контрол върху творческата ефективност, публика, дигитално присъствие и културен принос.

Извод от законодателната рамка:

Законодателната рамка, в която функционират държавните опери, е комплексна и многопластова, като комбинира общи закони (като Закона за публичните финанси и Кодекса на труда) с отраслови (като ЗЗРК и ЗАПСП). Тази структура цели да гарантира устойчиво развитие, отчетност и културна достъпност, но в практиката съществуват редица предизвикателства, свързани с прилагането, контрола и актуалността на някои от нормативните уредби.

4. Препоръки за подобрения

- Актуализация на законодателството, особено ЗЗРК и методиката за делегирани бюджети, с оглед на съвременните нужди и дигиталната трансформация;
- По-гъвкави модели на финансиране, които позволяват:
 - по-голяма свобода в разходване на собствени приходи;
 - участие в международни проекти и партньорства;

- Стимули за работа с млади публики и съвременен репертоар, включително чрез целеви фондове;
- Инвестиции в дигитализация, дигитално архивиране и стрийминг платформи;
- Засилване на междуинституционалната координация, напр. с училища, университети, общини и туризма;
- Повече прозрачност и достъпност на данни – задължително публикуване на годишни отчети и показатели;
- Улесняване на достъпа до спонсорство и меценатство – чрез законови облекчения и механизми за данъчни облекчения.

4.1 Препоръки към Министерството на културата

Въз основа на анализа на финансовата и законодателната рамка на държавните опери в България, могат да бъдат отправени следните конкретни предложения към Министерството на културата като основен отговорен орган:

- **Повишаване на прозрачността**

Изграждане на централизирана онлайн база данни с публичен достъп до:

- годишни отчети на всички държавни културни институти;
- ключови показатели (брой представления, публика, приходи и др.);
- информация за проекти и финансиране.

- **Обновяване на методиката за делегирани бюджети**

- Въвеждане на **нови критерии**, отразяващи:

- дигитална активност;
- работа с млади публики;
- социално въздействие;
- участие в международни проекти.

- **Законодателни подобрения**

- Инициране на **актуализация на Закона за закрила и развитие на културата**, с оглед:

- променящите се медийни формати;
- дигиталната среда;
- нуждата от по-голяма институционална автономия.

- **Подкрепа за устойчивост и партньорства**

- Насърчаване на **публично-частни партньорства**;
- Създаване на фондове за:
 - дигитализация;
 - млади творци и нови публики;
 - екологично устойчиви сценични практики.

- **Институционално развитие**

- Разработване на **национална стратегия за сценичните изкуства**, с конкретни цели до 2030 г.;
- Провеждане на **редовен мониторинг и оценка** на ефективността на културните институти;
- Засилване на връзката между културната политика и образованието, туризма и социалната интеграция.

8. Заключение:

Настоящия анализ изследва актуалното състояние на законодателната, финансовата и статистическата рамка, обхващаща сценичните изкуства и индустрии в България – театър, музика, танц, опера, куклено, мултижанрово сценично изкуство. Анализът идентифицира основните системни дефицити: остарели нормативни механизми, липса на адаптирано финансиране към новите реалности на културния пазар, както и недоразвита система за събиране и анализ на статистически данни, релевантни за стратегическо управление на сектора.

Целта на изследването е да формулира иновативни и дългосрочни предложения за подобряване на рамковите условия в сектора. Предлага се визия за устойчиво развитие чрез актуализиране на законодателството в съответствие с цифровизацията и международните стандарти, прилагане на нови финансови модели (включително алтернативни източници на приходи) и изграждане на цялостна национална статистическа система за сценичните изкуства. Тази трансформация има за цел да осигури стабилност, гъвкавост и по-силен социално-икономически отпечатък на културния сектор в България.

В условията на глобални трансформации, ускорена дигитализация и нарастваща нужда от социално въздействаща култура, сценичните изкуства в България се нуждаят от мащабна и стратегическа реформа. Законодателната, финансовата и статистическата рамка следва да се превърнат в инструмент за развитие, а не в ограничение. Настоящата работа аргументира необходимостта от цялостно обновяване на сектора, чрез политики, базирани на данни, дигитални решения, партньорства и иновативно финансиране. Сценичните изкуства и индустрии притежават потенциал не само за художествено израстване, но и за устойчив икономически и социален принос – стига да бъдат подкрепени с визия, политическа воля и стратегическо планиране.

9. Използвани източници:

1. **Национален статистически институт (НСИ)**
– Културна статистика, рубрика "Сценични изкуства"
– <https://www.nsi.bg>

2. **Министерство на културата на Република България**
 - Официален сайт: <https://mc.government.bg>
 - Бюджетни програми, публични отчети, методика за делегиран бюджет

3. **Закон за закрила и развитие на културата (ЗЗРК)**
 - Държавен вестник, бр. 50 от 1999 г., посл. изм.
 - <https://lex.bg>

4. **Закон за публичните финанси**
 - ДВ, бр. 15 от 2013 г.
 - <https://lex.bg>

5. **Закон за авторското право и сродните му права**
 - ДВ, бр. 56 от 1993 г., посл. изм.
 - <https://lex.bg>

6. **Кодекс на труда на Република България**
 - <https://lex.bg>

7. **Методика за финансиране на сценичните изкуства (посл. изм. 2023)**
 - Министерство на културата

8. **Наредба № 4 от 2015 г. за осъществяване дейността на държавните и общински културни институти**
 - <https://lex.bg>

9. **Официални уебсайтове на държавните опери**
 - Софийска опера и балет – <https://www.operasofia.bg>
 - Държавна опера Пловдив – <https://www.operaplovdiv.bg>
 - Държавна опера Варна – <https://www.operavarna.bg>
 - Държавна опера Бургас – <https://operabourgaz.com>
 - Държавна опера Русе – <https://ruseopera.com>
 - Държавна опера Стара Загора – <https://www.operasz.bg>
 - Държавна опера Стара Загора – филиал на БНР и регионален културен институт
 - Камерна опера - Благоевград - <https://blagoevgrad.bg/static/234>

10. **Други използвани ресурси:**
 - Европейски доклади за културна политика (ERICarts, Compendium)
 - Стратегии на други опери в ЕС (примери от Германия и Австрия)